

Aleš VRBATA

Charles Maurras – osobnost a *l'Action française*

Hledáme-li původ francouzského fašismu a snažíme-li se nahlédnout jeho domácí kořeny, zdroje a inspirace, není možné si nevěšmout klíčových postav, jakými byli Charles Maurras nebo Maurice Barrès. Jejich vztah k pozdějšímu fašismu není rozhodně jednoznačný. Nakolik oba svým myšlením předznamovali příchod fašismu a nakolik se hlásili k tradicionalismu a konzervativismu,¹ je stále předmětem řady studií. Nemůžeme však nijak zpochybnit jejich vliv na mladší generace, generace k fašismu se hlásících spisovatelů.² Mnozí z těch, kteří se ve 20. letech ocitají v čelných řadách francouzského fašismu, prošli Maurrasovou *l'Action française* či *Camelots du Roi*, případně (tak jako Drieu La Rochelle) pravidelně četli díla Barrèsova a stali se vyznavači jeho „*l'homme drapeau*“ či „*l'homme national*“. Nebudeme zde diskutovat otázku, nakolik byl fašismus do Francie importován a nakolik byl domácí provenience, ale působení a mimořádný vliv Barrèsův a Maurrasův se zdá hovořit spíš ve prospěch druhého názoru. Proto se také pokusíme stručně přiblížit působení Maurrasovo.

Maurras své dětství strávil v provensálském Martigues.³ Školní docházka a tradiční výchova na něj měly tak zásadní vliv, že při pozdějším mapování jeho života spatřovalo mnoho autorů determinantu Maurrasova myšlení právě v poutu k rodné provincii.⁴ Maurras je jednou z hlavních postav francouzského nacionalismu, ale podobně jako Barrès v případě Lotrinska je u Maurrasa na prvním místě nejprve Provence sama, a teprve pak Francie.

Maurras popíral, že by se „*narodil jako royalista*“, ale ve skutečnosti byli někteří z jeho předků s monarchií velmi úzce spjatí. V každém případě Maurras sám, v době, kdy přichází do Paříže, nemá žádný definitivní politický názor (je

¹ Robert SOUCY, *Fascism in France, The Case of Maurice Barrès*, University of California Press 1972.

² Pierre Drieu La Rochelle, Robert Brasillach, Henry de Montherlant aj.

³ Maurras se narodil roku 1868 v Martigues v departementu Bouches-du-Rhône.

⁴ Podobně životopisci Barrèsovi přistupují k jeho postavě a tvorbě. V jeho případě jde o rodné Lotrinsko, které se také často objevuje v jeho románech.

ostatně příliš mladý, píše se rok 1885 a jemu je 17 let), ale cítí jisté opovržení a znechucení republikánskou politikou.

Podobně klíčový se jeví i jeho vztah k náboženství – přesněji řečeno oddanost katolické církvi, církvi I. vatikánského koncilu a Syllabu.⁵ Maurrasův nacionalismus a katolicismus tvořily nerozlučnou jednotu a s tím souviselo i jeho politické angažmá za restauraci francouzské monarchie.

Náboženství však není totéž co církev a osobní víra u Maurrase nebyla totéž co církevní instituce. Již jako mladík byl synem své doby, a tak záhy prodělal osobní náboženskou krizi – tu v něm vyvolala četba Pascalových *Myšlenek*. V Pascalovi se konfrontoval s religiozitou, která upřednostňuje víru a cit před rozumem – Maurrase tento postoj uvrhl do nejistot a pochybností. On sám (navzdory katolicismu byl osobností zcela oddanou rozumovému přístupu ke světu) stál celý život v otázkách filosofie poznání na pozicích pozitivistických. Podobně jako tomu bylo v případě Barrèsově, jehož vývoj byl zásadním způsobem poznamenán školní docházkou a konfrontací s učiteli a spolužáky, i v případě Maurrasově lze již ve školních letech postřehnout mimořádný důraz na inteligenci, intelektuální dovednosti a vzdělanost. Bude sice celoživotním katolíkem, ale upřímné víry v Boha schopen nebude.

Druhá Maurrasova životní krize nastala také poměrně brzy – na jaře 1882. Jako čtrnáctiletý mladík znenadání ohluhl. Tato hluchota nebyla absolutní, ale až do konce života mezi něj a jeho okolí postavila zeď. Následovala další náboženská krize. Na ni bude opět reagovat intelektuálními výkony, snahou vyniknout svou racionalitou.

Nesmíme zapomínat, že Maurras vyrostl nejen v prostředí katolickém, ale také royalistickém a že si snadno osvojoval katolický kriticismus, který se ozýval proti postupující modernizaci země. V té době se Maurras ponořil do Fréderica Le Play, ale také do četby katolických kontrarevolučních autorů de Maistra a de Bonalda. Od roku 1884 studoval filosofii, soustřeďoval se na Kanta, Berkeleyho, Schopenhauera a další filosofy – filosofie měla pro Maurrase mimojiné i ten význam, že mu pomáhala odmítnout náboženskou víru v Boha. Toto odmítnutí však nebylo nějakou podobou metafyziky, ale agnosticismem a pozitivismem. Maurras se tedy již poměrně záhy stal skeptikem a agnostikem, a to jak na poli teoretické, tak praktické filosofie.

Přesto se u Maurrase dostavilo něco, co bychom mohli nazvat jako náboženský zážitek, a to dokonce dvakrát. K tomu prvnímu došlo ještě během jeho studentských let roku 1885. Později jej označoval jako „*Nuit de Tholonet*“. Podobný zážitek se opakoval, a to v jihofrancouzském Pau. V obou případech byla výsledkem nová chuť do života a touha vytěžit ze své izolace úspěch autentického sebeutváření.

⁵ Roku 1864, kdy papež Pavel IX. odsuzuje „omyly naší doby“ jako např. socialismus, pantheismus, racionalismus nebo liberalismus.

V roce 1885 Maurras dokončil středoškolské vzdělání a byl rozhodnut prosadit se jako novinář. Tehdy mu bylo 17 let a rozhodl se odejít do Paříže. Tam nejprve působil v odborných časopisech, ale ve skutečnosti chtěl proniknout do vysoké literatury – jeho cílem bylo vstoupit do významného konzervativního tisku. Ernst Nolte jeho první zkušenost s Paříží srovnává se zkušeností Hitlerovou ve Vídni – podobně jako Hitler o 20 let později se i Maurras musel konfrontovat se symptomy dekadence:⁶ židovskými jmény, realitou politických skandálů. V této době v Paříži vycházelo dílo, jež se dočkalo ještě mnoha vydání – *France juive* od Édouarda Drumonta, které mladý Maurras jistě četl. Toto dílo je i dodnes považováno za jedno z klasických děl francouzského antisemitismu – vedle toho, že bylo mnohokrát vydáno, zásadním způsobem ovlivňovalo politický a veřejný život Francie na přelomu století. Tato kniha podobně jako Panamská aféra pomáhala utvářet politické názory mladého Maurrased v době, kdy přicházel do Paříže. Setkává se se světem politiky a zažívá první pocity přímého ohrožení francouzské kultury a civilizace.

Félibrige de Paris, barrèsovská filosofie

V roce 1888 se Maurras zúčastnil soutěže uspořádané pařížskou společností Félibrige de Paris. Obdržel vítěznou cenu a stal se členem společnosti. Angažoval se ve věci revitalizace provensálštiny a snad právě zde má původ jeho pozdější aktivita ve prospěch federalismu a lokalismu, obnovení tradičních francouzských provincií. Byť byl původně přesvědčen, že provensálština je odsouzena k zániku či okrajové existenci, po setkání s Fréderikem Mistralem (1888) svůj názor změnil. Pařížští felibristé byli primárně národopisně a esteticky orientováni, ale Maurras se záhy stal tím, kdo do společnosti vnesl politické požadavky, jako je např. decentralizace státu, obnovení statutu tradičních provincií, uznání provensálštiny jako oficiálního jazyka Provence apod. Představiteli III. republiky byly tyto požadavky chápány jako hrozba jednotné Francii, nabourání či narušení státní soudržnosti, destrukce státního teritoria. Cílem společnosti spíš bylo posílit autenticitu tradičního regionu, jeho kulturu a jazyk. U Maurrased samotného se ale později projevovaly politické ambice, které, byť nebyly spojeny se separatismem, zdůrazňovaly federativní myšlenku. Ta byla součástí jeho integralismu, který později bojoval s tím, co Maurras považoval za primární ohrožení francouzské kultury, civilizace, autenticity – tedy s jakobínskou uniformitou. Demokraté hnutí *Félibrige* obviňovali, že se svým lokálním patriotismem příliš vzdaluje vlasti. Obávali se, že decentralizace ochromí národní jednotu a bude prvním krokem k rozdrobení Francie. Proti tomu Maurras protestuje. Jeho pojetí francouzského nacionalismu se zakládalo na nacionalismu provensálském, který mu byl prvotní. Podle Maurrased nemůže autonomie oslabit národní jednotu, protože všechny krajové zvláštnosti

⁶ Ernst NOLTE, *Fašismus ve své epoše*, Praha 1999, s. 104-105.

jsou projevem francouzské tradice, jež sama o sobě není ničím jiným než tradicí provensálskou.

Ve stejné době se Maurras začal oddávat nihilismu, myšlení, které vždy bylo tak či onak součástí jeho úvah. Nyní mu dával prostor. Podíváme-li se na atmosféru, v níž se francouzská společnost a zejména intelektuální elity nacházely, nepřekvapí nás to – Maurrasovo zaobírání se nihilismem do značné míry tuto atmosféru odráželo. Nihilismus byl více či méně přítomen v myšlení celé jeho generace. Tuto skutečnost si dobře uvědomoval, kladl si otázku po příčinách takového stavu i po možných východiscích z něj i po osudu Francie. Jeho nihilismus nelze chápat jen jako jeho osobní tematiku, ale jako tematiku celé společnosti – existenciální otázky, s nimiž se potýkala, se stýkaly s otázkami celospolečenskými.

Východiskem Maurrasova myšlení se v této věci nestal katolicismus. Nestal se jím ani nacionalismus, byť oba později tvořily důležitou komponentu jeho myšlení. V této době se soustředil na boj proti masovému nihilismu, který cítil jak v životě vlastním, tak v životě celé francouzské společnosti. Následujícího roku se pokusil o sebevraždu.

V 90. letech se ocitl pod vlivem Maurice Barrèse.⁷ Barrès patřil k nejlivnější osobnostem konce 19. století ve Francii a jeho vliv byl stejně silný před 1. světovou válkou jako po ní. Barrès se dokázal přesvědčivým způsobem dotknout tématu dekadence – především svým románem z roku 1897 *Les Déracinés*, jemuž v 80. letech předcházela trilogie *Le Cult du moi*. Na přelomu století byl Barrès všeobecně oslavovaným romanopiscem po celé Latinské čtvrti jako „*prince de la jeunesse*“. Mladší francouzská generace na něj pohlížela jako na „*maître*“ nebo intelektuálního vůdce. Mnozí z vůdčích literátů Francie zůstávali dlouhou dobu pod vlivem silného dojmu, kterým na ně Barrès v době jejich mládí zapůsobil. Mezi jeho obdivovatele patřil nejen Maurras, ale také Léon Blum, Henry de Montherlant,⁸ jeho rival a obdivovatel současně, André Gide, François Mauriac, Marcel Proust, nebo Louis Aragon či Pol Valdromme. Maurras Barrès ovlivňoval již během jeho prvních pařížských let. Právě pod jeho vlivem rozlišuje dva lidské typy: 1. *Le Barbare* a 2. *Le Civilisé*. Právě Provence je pro Maurrasa místem, které plodí první typ. Barbar je v Maurrasově pojetí ztělesněním vitality, síly, života (toto pojetí se zásadně odlišuje od Barrèsova): „...*la tradition provençale forme des barbares: c'est pourquoi la volonté de décentralisation, la résistance aux ravages du „progrés“, la retour aux traditions locales, sont autant de preuves que les globules rouges courent alertes et gaillards aux veines de la France.*“ Barbaři mu jsou ztělesněním animálního, přírodního a vitálního člověka: „*Les barbares – les gars bien musclés qui se poussent dans la vie, qui arrivent, qui évincent les civilisés non par l'intelligence mais par le caractère. Ils ont subordonné leurs sens à leur raison qu'à son tour leur volonté discipline.*“⁹

⁷ K jejich prvnímu setkání došlo roku 1888.

⁸ Především Henri de Montherlant (1896-1972) ve svých dílech navazuje na Barrèsov kult mužnosti a síly. Mimo to jej považoval za největšího spisovatele své doby

⁹ James McCEARNEY, *Charles Maurras et son temps*, Michel Albin 1977, s. 56.

Civilizovaný typ je typem, který je často ztělesněn v krásné literatuře (a to nejen francouzské) této doby jako dekadentní hrdina. Takovým hrdinou je Barrèsův Philippe z románu *Les Déracinés* – bez vitality a síly, městský člověk bez vztahu k přírodě a fyzickému světu, vyčerpán absurditou vlastní existence. Barrès nebyl ale sám, kdo dokázal odrážet realitu své doby – dekadentní hrdina a dekadence jako taková tvořily součást značně rozšířené intelektuální nálady *fin de siècle*. Takový byl zájem řady evropských intelektuálů. Maurras definoval civilizovaný typ takto: „*Le civilisé – un malheureux que sa débilité native prive de toute croyance, si bien qu'il na point de écoulement d'idées et d'affections instables, sans autre lien qu'une mémoire douloureuse et des prévisions tristes. L'action lui est par là interdite: puis la sensation elle-meme devient intolérable car sa pensée oisive l'agrandissant et la multipliant dans trêve, la transmute aussitôt en souffrance. Alors, il s'échape dans le Rêve.*“

Počátky politické doktríny

„*La naissance de dieux nouveaux a toujours marqué l'aurore d'une civilisation nouvelle, et leur disparition a toujours marqué son déclin. Nous sommes à une de ces périodes de l'histoire où, pour un instant, les cieux restent vides. Par ce fait seul, le monde doit changer.*“
Gustave Le Bon¹⁰

O počátcích politické doktríny lze u Maurrasa hovořit od roku 1890. Tehdy se zahájila cesta, na jejímž konci stálo poznání, že jen politika a angažovanost v ní představují životní poslání a syntézu všeho toho, co považuje v poznání za zásadní – syntézu náboženství, filosofie a estetiky. Roku 1890 prodělal další duchovní přerod či předěl – šlo o druhý duchovní zážitek, který někdy označoval jako druhou *Nuit de Tholonet* či jako *Nuit de Pau*. Tehdy se již definitivně rozešel s metafyzikou, Bůh pro něj přestal existovat, byl pevně přesvědčen, že světu vládne chaos a že život postrádá jakýkoli hlubší smysl.

Tehdy se ztotožňoval s provensálskou tradicí, s dědictvím katolicismu a antického Řecka a Říma. Zašel v tomto ohledu hodně daleko – katolictví se mu stalo moderní formou pohanství, dokonce jej spojoval se smyslovým naturalismem a odňal mu jeho úzce duchovní rozměr. V tomto duchu také napsal svou první práci *Chemin de Paradis* (1895).¹¹

Počátky Maurrasovy doktríny souvisely s přijetím zásadních postojů, které již nikdy v základní podobě úplně neodmítl. K víře v monarchii jej vedly dvě linie přístupu. Nejprve to byla láska k vlastní provincii. Stejně jako Mistral, Amouretti a mnoho dalších Provensálců se i Maurras horlivě stavěl za obranu pokladů této

¹⁰ Gustave Le BON, *Les Lois psychologiques de l'évolution des peuples*, Paris 1984, s. 170.

¹¹ Tehdejší katolická kritika tuto oslavu „katolicismu“ označovala za projev autorova pohanství. Nolte toto Maurrasovo dílo označuje za dílo „*sporné umělecké hodnoty*“, ale zato mu přiznává velký politický a ideologický význam – Maurras tu totiž jasně ukazuje, že svým myšlením vyjadřuje podobný radikální konzervativismus jako Nietzsche. Srov. E. NOLTE, *Fašismus*, s. 17.

jižní provincie a současně proti tomu, co sám nazýval „*jakobínskou uniformitou*“, čili proti standardizaci demokracie. S příchodem do Paříže tyto pocity ještě nabyly na intenzitě a Maurras se stal *Felibre*.¹² Jak uvidíme, regionalismus se stal prvním krokem směrem k royalismu.

Zásadní roli ve formování jeho myšlení měl vztah k vlasti. Maurras byl horlivý patriot. Podobně jako ti z jeho vrstevníků, jejichž mládí bylo zatemněno výsledky franko-pruské války, byl i on mimořádně citlivý na slabost Francie v Evropě a na snížení jejího významu. Tato optika nabyla na síle s cestou do Řecka roku 1896. Tak jako dokázal objektivněji nahlédnout milovanou Provence z Paříže, podobně si uvědomil situaci Francie při pohledu zvenčí. Cesta do Řecka měla pro Maurrasa dvojitý přínos: na Akropoli cítil slávu a božskost civilizace, kterou považoval za předka a předchůdce civilizace francouzské, a v moderním Řecku viděl mnoho znamení upadajícího francouzského vlivu. Na své zpáteční cestě navštíví Itálii, Korsiku a nakonec Anglii. Tam jej zastihla zpráva o Henryho aféře – počátku aféry Dreyfusovy. Píše se rok 1897 – Maurras se do Paříže vrací jako „*vášnivý odpůrce demokracie a rozhodný stoupenec monarchie. Jeho učednická a vandrovní léta jsou u konce.*“¹³

Východiskem Maurrasova myšlení je odmítnutí individualismu – individualismus je mu jedním z negativních důsledků revoluční tradice a jednou z hlavních příčin tak rozbujelé dekadence v jeho vlasti, faktorem, který nevyhnutelně vede k anarchii. Ve svém vlastním životním příběhu bude spojovat individualismus s rostoucím vnitřním napětím, které jej nakonec dožene ke dvěma pokusům o sebevraždu.

Již jako mladík si všiml toho, co sám označoval za dekadentní projevy ve francouzské společnosti, a proto se ptal po principech řádu – nejprve v umění a později ve společnosti. Pokoušel se společenskou situaci analyzovat a dospěl k názoru, že demokracie je – jako úpadkové stádium společnosti – výsledkem intelektuálních konstrukcí posledních desetiletí 18. století. I tento osvícenský intelektuální kvas měl však své hlubší důsledky. Rousseau a jeho individualistická filosofie, jež byla Maurrasovi ztělesněním dekadence francouzské civilizace 19. století, byla v posledku důsledkem protestantismu a jeho tradice svobodného souzení v otázkách víry. Je to reformace, která stojí na počátku rozkladu francouzské a evropské civilizace. Právě zde se zrodila celá řada scestných představ, které znamenaly vychýlení z řádu, katolicismu i z klasických tradic – toto vychýlení znamenalo počátek anarchie.

Maurras se podobně jako mnozí další (obvykle pod vlivem sociálního darwinismu) v 2. polovině 19. století hlásil k organicistnímu pojmání společnosti¹⁴ (Vacher de Lapouge, Gustave Le Bon, Taine aj.) – každý organismus (a tím je i lidská společnost) předpokládá hierarchii, tedy jakési rozdělení jednotlivých

¹² Félibre byl stoupcem obrození francouzského jazyka.

¹³ E. NOLTE, *Fašismus*, s. 108-109.

¹⁴ Zeev STERNHELL, *La Droite révolutionnaire, 1885-1914. Les origines françaises du fascisme*, Paris 1978, s. 15-17.

funkcí. Z toho samozřejmě vyplývala nerovnost, která byla Maurrasovi ve společnosti něčím zcela samozřejmým. Rovnost je naopak něčím nepřírozeným a úpadkovým – odpovídá totiž nejnižším formám života a nejnižším organismům. Naopak s přibývajícím nerovností mezi jednotlivými složkami narůstá výše forem života.¹⁵ Maurras se v tomto smyslu vyjadřoval ve své práci *Mes idées politiques*.

V duchu tohoto boje proti individualismu útočil na jeho nejružnější podoby, které v dějinách nacházel – hovořil o třech druzích romantismu: náboženském, politickém a estetickém.

Náboženským romantismem má na mysli protestantismus a vše, co přinesl – jím počínaje si jedinec vytvářel vlastního Boha, otevírala se mu možnost zařadit si vlastní život svým způsobem, řídit se svým svědomím, vydělit se ze společenského celku a jeho tradic. Maurras, nepochybně ovlivněn tradicionálním kontrarevolučním katolicismem de Maistra a de Bonalda, akcentoval naopak význam tradice, společenské soudržnosti a katolicismu. Ten věřící osvobozuje od metafyzických a existenciálních nejistot a vytváří mezi lidmi pouta, neatomizuje společnost, ale právě naopak – sjednocuje ji. Maurras byl přesvědčen, že boj proti dekadenci musí začít tím, že Francie obnoví spojení s tradičními hodnotami, čili obrodí svou katolickou tradici: „*il faut rechristianiser la France, c'est à cette condition que la hiérarchie antique pour être rétablie, la vraie fraternité ré fleurir et la paix social régner*“.¹⁶ Katolickou víru chápal jako tu nejlepší zbraň proti nihilismu a dekadenci. Osobně sám sebe v tomto ohledu zklamal, protože víru ztratil a zcela v duchu doby propadl agnosticismu. Ten u sebe vnímal jako slabost a nedostatek nejen proto, že jej sám ve své doktríně vyžadoval, ale také proto, že byl v rozporu s katolicismem, který Maurras považoval za národní náboženství Francie. Sám sebe tedy svým způsobem považoval za odpadlíka od národní tradice.

Politickým romantismem Maurras rozuměl hodnoty a principy, s nimiž přišla Francouzská revoluce. Na jejich počátku stál právě individualismus, který tak přímo vyjadřoval již před revolucí Rousseau. Jeho pojmání svobody a lidské přirozenosti Maurras vystavoval ostré kritice. Východiskem Rousseauovy antropologie a sociální filosofie byl „*dobrý divoch*“, jehož přirozenou výbavou byla podle Rousseau svoboda, a teprve se vstupem do společnosti o svou svobodu i ctnosti přišel. Maurras taková východiska odmítal – člověk pro něj není ani dobrým, ani zdokonalitelným, a je to jen společnost, která jej může zachránit před ním samot-

¹⁵ Toto pojetí společnosti dominuje společenským vědám v posledních desetiletích století 19. a prvních desetiletích 20. století: „*Le pont de jonction vers lequel convergent ces courants et systèmes nouveaux se trouve incontestablement au coeur d'une discipline nouvelle, celle de sciences sociales. Pour sa part, la sociologie politique se charge de reprendre les enseignements du darwinisme social, [...] Selon Pareto, toute société est composée d'une vaste majorité de médiocres. Elle s'organise donc toujours en forme de grande pyramide au sommet de laquelle se trouve une élite et dont la base est composée de la grande majorité de la population. D'autre part, Pareto n'hésite pas à comparer l'organisme social à un organisme vivant, pas plus qu'il hésite à établir un parallèle entre la sélection naturelle et celle qui, selon lui, existe au sein de la société humaine.*“ Z. STERNHELL, *La Droite révolutionnaire*, s. 18.

¹⁶ J. McCEARNEY, *Charles Maurras*, s. 88.

ným. Maurrasovy úvahy pokračují následujícím způsobem: Rousseauovým idejím se dostalo sluchu za revoluce – ta každému nabídla svobodu, rovnost a bratrství, revoluční trojici. Maurras tuto trojici vnímal jako obratné intelektuální, citové, demagogické ospravedlnění nejnižších lidských pudů, kterým se tak ve společnosti dostalo průchodu. Nejde vůbec o skutečnou svobodu, jde o manévr, jehož výsledkem je skutečnost, že lidé přicházejí o své zábrany, stávají se otroky svých vášní a pudů a záhy se staví proti všemu, co by mohlo stát v cestě jejich uspokojení.

Estetický romantismus byl posledním z romantismů v Maurrasově ideologii. Byl jen důsledkem dvou předcházejících. Duchem, který spojuje všechny tyto „romantismy“, je individualismus. Ve všech je jedinec (tedy něco dílčího) povýšen nad celek. Tak je tomu i v případě romantismu estetického. V něm je celé dílo podřízeno svým jednotlivým složkám – v důsledku toho pak celek znamená mnohem méně než jednotlivé složky. Hledání originality, které se pro Maurrasa stává jednou z hlavních charakteristik umění jeho doby a které podle jeho názoru podřízeno individualismu (resp. je jeho důsledkem), ve skutečnosti škodí harmonii díla a je celospolečenským nebezpečím. Maurras po umění naopak vyžadoval obnovení vazeb s řecko-latinskou tradicí a s katolicismem. Proto se také nejprve obracel na uměleckou a intelektuální elitu v Paříži – přesněji ve skupině Félibrige, kde spolupracoval s básníkem řeckého původu Jeanem Moréasem. Jeho tvorba mu byla příkladem toho, co od umění očekával – obnovení románské. Navzdory tomu, že jejich spolupráce netrvala dlouho, Maurras se záhy stal hlavou nového literárního proudu – románské školy. Ani její existence ale netrvala dlouho.

Maurrasovo pojmání společnosti a jeho politická teorie jsou tedy antidemokraticky orientované. Demokracie mu byla nepřirozeným zřízením už tím, že postrádá prvek hierarchie, který sám o sobě je v přírodě přítomný a jí samé je vlastní. Demokracie je navíc v rozporu s pojmem organizace a organizovanosti. Idea organizace implikuje řád a řád zase hierarchii. Demokracie je ale s ideou řádu a organizace v přímém rozporu, je naopak neřádem v rovnosti. Sama rovnost je totiž v rozporu s ideou řádu: „*On n'organise pas la démocratie. On ne démocratise pas l'organisation. Organiser la démocratie, c'est instituer des aristocraties; démocratiser une organisation, c'est y introduire, c'est égaliser, c'est établir à la place des différences, des inégalités, des organisations, l'égalité qui est stérile et même mortelle.*“¹⁷

Poněvadž nerovnost a hierarchičnost jsou přirozené, reformace a později Francouzská revoluce se svou Deklarací práv člověka a občana zásadním způsobem narušily přirozený stav, v němž je nerovnost podmínkou života, společenského řádu a pokroku. Maurras se tak řadil ke konzervativním kritikům Francouzské revoluce.¹⁸

¹⁷ Charles MAURRAS, *Démocratie religieuse*, Paris 1921, s. 111.

¹⁸ Nepočítáme-li mimo Francii Edmunda Burka, pak ve Francii samé to jsou theokraté jako De Maistre a De Bonald, romantický monarchista Chateaubriand, mezi doktrináři vyniká Royer-Collard, později La Tour du Pin aj.

Demokracie nebyla z Maurrasova myšlení zcela vyloučena – byl přesvědčen, že demokracie je vlastní raným formám společenského stavu, kdy diferenciace, specializace, a tedy i hierarchie hrají omezenou roli. O takových společnostech hovořil jako o „*sociétés en enfance*“. Věděl samozřejmě i o demokraciích antických řeckých městských států. V jejich případě však byla demokracie čistě technickým řešením některých problémů, a nikoli ideologií. Demokracie starých Řeků nebyla totéž jako moderní demokracie, která vznikala jako ideologie, jako idea, již se podřizuje vše. Demokracie má však nejen racionalisticko-osvícenský aspekt. Maurras v ní našel jasné náboženské aspekty. Jde podle něj o zvláštní náboženství, které se nezakládá na náboženské zkušenosti ani na rozumových úvahách a empirii – ve skutečnosti jde o čistou metafyziku. Náboženství demokracie nepředstavuje náboženství pro pasivní věřící, naopak – vyžaduje osobní aktivitu a angažovanost a uplatňování demokratických zásad v individuálním životě. V takovém případě se demokratická ideologie šíří naprosto všude a ničí původní hierarchicky uspořádaný a organizovaný organismus společnosti. Myšlenka univerzální rovnosti se šíří stejně jako zlo, jež v sobě nese. Jedinec je postupně vytrháván z přirozených společenských skupin, které jej až dosud chránily, a ocitá se uvnitř mechanismu kolektivní moci, kde se nebude moci dovolat svých práv – stát se nakonec začne svou mocí obracet na lid a jedince.

Dalším tématem jeho myšlení byla v této době otázka lidské rasy. Maurras není prvním Francouzem, kterého téma rasy oslovilo. Rasa a rasové myšlení začaly na počátku 19. století překračovat hranice disciplíny – biologie – a dostávalo se do věd společenských. Nebudeme-li brát v úvahu přírodovědce, pak se této otázce věnovali mnozí – Gobineau, Augustin Thierry, Barrès, Vacher de Lapouge, Taine, Renan, Le Bon a jiní. Společenské vědy a metody společenských věd byly především po roce 1870 plné rasových teorií. Maurrasova rasová doktrína byla trvalou součástí jeho myšlení. V žádném případě ji nelze (stejně jako je tomu v případě Barrèsově) spojovat s pojetím, které se rozvíjelo v Německu (Houston Stewart Chamberlain aj.) a které rasu pojímalo v úzce biologickém smyslu slova.¹⁹ Maurras chápal rasu primárně kulturně. Rasa u něj souvisela s jeho tradicionalismem a navazovala na něj. Maurras na rozdíl od pozdějších generací fašistů nevolal po „novém člověku“, který by zahájil novou dějinnou éru, ale jeho ambice byly veskrze tradicionalistické. Maurras chápal rasovou příslušnost jako jednu z hlavních determinant života člověka i společnosti podobně jako rodinu. Jak rodina, tak

¹⁹ Jak ukázal George L. Mosse ve své knize *The Crisis of German Ideology, Intellectual Origins of the Third Reich*, rasové myšlení v Německu bylo jednou ze součástí rozsáhlého myšlenkového proudu, který se rozvíjel již od počátku 19. století a který se koncentroval kolem pojmu „*volk*“ (Mosse proto hovoří o „*volkish thinkers*“ či o „*volkism*“). Všechny dílčí myšlenkové proudy, jež byly součástí tohoto „*volkish thinking*“, měly čistě metafyzický základ, což platí o tamějších rasových teoriích (o těch, které vznikaly ve Francii, to tvrdit nelze). Byť byly německé rasové teorie vybudovány na starší domácí myšlenkové, filosofické a metafyzické tradici, přesto se jejich předním představitelem stal Angličan Chamberlain. Navíc přijímaly jisté prvky rasových teorií francouzských (Vacher de Lapouge, Gobineau aj.), které v samotné Francii velký úspěch nezaznamenaly.

rasa mu byly nástroji politické socializace. Rodina a její tradiční struktura byly pro Maurras – a v tom byl ovlivněn La Playem – základním místem socializace. Tam se z malého barbara stává civilizovaný jedinec.

Vedle rodiny a rasy je pro jedince i společnost klíčovou determinantou provincie – je to prostor, společenství, které jedinci umožňuje (na rozdíl od národa, který je k tomuto účelu společenstvím příliš širokým) přímou seberealizaci v její celistvosti. O provincii říká: „...*le moyen terme se trouve dans la province, communauté dotée d'une spécificité économique, géographique, linguistique, assez puissante pour agir comme un déterminisme (...) La France n'est pas seulement une communauté des provinces dont chacun doit affirmer sa personnalité. L'Unité de l'ensemble est assurée par une origine raciale, une histoire est une tradition communes, la tradition gréco-latine qui est au fond de notre langue et qui roule dans notre sang.*“²⁰

Zachování rasy v pravém slova smyslu (jak ji pojímal Maurras) znamená zachovávat a udržovat tradice, tradiční uspořádání společnosti. Proto také požadoval nacionální výchovu. To nám samozřejmě velmi připomíná Barrèsovu doktrínu „*la terre et les morts*“, kterou byl Maurras nepochybně také inspirován a která se objevuje již v Barrèsově trilogii *Le Culte du Moi*.

Součástí jeho rasové teorie byl také antisemitismus – lze jej považovat za „přirozenou“ součást jeho myšlení, protože antisemitismus byl skutečně běžnou součástí společenskovedních disciplín ve Francii 2. poloviny 19. století. Problém antisemitismu nelze chápat v úzkém smyslu slova ve spojení s Edouardem Drumontem a Dreyfusovou aférou, byl jevem mnohem širším – jevem, který byl současně vzpourou proti pozitivismu, demokracii a liberalismu.²¹ Jinými slovy byl

²⁰ J. McCEARNEY, *Charles Maurras*, s. 79.

²¹ Za zakladatele francouzského antisemitismu je považován Alphonse Toussenel (1803-1885), který „po celý svůj život ovlivňoval jeho podobu“. Jeho základní prací je v tomto ohledu kniha *Les Juifs, rois de l'époque* z roku 1845, kde útočí na židovský monopol v bankovníctví, obchodě nebo dopravě. Je přesvědčen, že právě židé budou záhy kontrolovat těžbu uhlí i jiné oblasti výroby. Toussenel paradoxně nebyl pravicově orientován a spíš se řadil na levice – byl žákem Charlese Fouriera. Toussenel vyslovuje také názor, že za dekadenci a úpadek Francie ve vnitřní a zahraniční politice jsou odpovědny právě židé – právě oni jsou v kapitalistické společnosti vládcí a jim patří ta privilegia, která za starého režimu patřila aristokracii. Toussenel nebyl jediným socialistou, který měl tyto názory – podobné měla i celá řada jiných pokračovatelů Fourierových: Considérant nebo Proudhon. Toussenela četl bezpochyby také Drumont. Názory vyslovované Toussenelem již v polovině 19. století se Francií ozývaly po celou dobu trvání III. republiky. Proletariát, jehož síla ve Francii III. republiky bude výrazně narůstat, od socialistických teoretiků převezme také antisemitismus – Auguste Blanqui (1805-1881), zakladatel francouzského syndikalismu, nebo jeho žák a pozdější komunard Edmond Marie Gustave Tridon (1841-1871). Intelektuální dědictví blanquismu pak převezme Albert Regnard – je jedním z blanquistických studentů a přispívá do *Revue socialiste*, kam přispíval i klasik antisemitismu III. republiky Edouard Drumont. Socialističtí teoretici antisemitismu měli ve Francii daleko větší vliv než ti pravicoví, jako např. Joseph Arthur Gobineau (1816-1882). Jeho dílo *Essai sur l'inégalité des races humaines* nebylo ve Francii dlouho příznivě přijato, i když jeho názory přejímali politici a intelektuálové různé orientace (Taine, Renan, Maurras, Sorel, Drumont). Georges François DREYFUS, *Antisemitismus za třetí francouzské republiky*, in:

součástí celého proudu idejí, jež se snažily popřít historický vývoj od Francouzské revoluce. Maurras do tohoto proudu spadá.

Na počátku 90. let Maurras působil v konzervativním tisku – v roce 1892 ve významném legitimistickém listu *Gazette de France*, později (1895) v orleanistickém *Soleil*. Psal literární kritiky, vyslovoval se proti demokracii a republikanismu. Objevil se i v Barrèsově listu *La Cocarde*. Všude se vyjadřoval proti individualismu, jehož projevy vnímal všude ve veřejném životě – skandály a aféry, které tak podpořily vlnu boulangismu.

V této době se součástí jeho doktríny stal sociální darwinismus, který ostatně procházel vzestupným trendem v celé Evropě i v Americe v 90. letech 19. století i později.

Přistoupiv na východiska sociálního darwinismu, Maurras ve své doktríně ještě umocnil nacionalistický prvek, který byl ostatně přítomen již v jeho pojetí rasy stejně jako ve vlivu, kterým na něj působil Barrès. Maurrasovi byla národní tradice (jejíž součástí byl katolicismus, kontinuita s římským a řeckým světem a klasicismus) zdrojem veškerého života a právě odtud měla společnost čerpat, pokud měla přežít podmínky věčného boje – doktrína, kterou Maurras přijal ze sociálního darwinismu: „*Ce sont les lois de la nature qui ont constitué l'idée de patrie. Ce n'est pas une idée provisoire: elle est éternelle.*“²² Boj o přežití, zákon, jenž byl uznáván sociálním darwinismem jako zcela objektivně existující společenský zákon, který determinuje osudy národů,²³ Maurras aplikoval jen na mezinárodní vztahy. Na úrovni sociální organizace společnosti jej vůbec nepřipouštěl, protože působil destabilizujícím vlivem. V otázce síly národa a jeho sebejistoty byl značně inspirován J. G. Fichtem²⁴ – zde, ale i jinde se zrodila jeho antipatie, ba nenávisť k cizincům. Ostatně byla vlastní i jeho předchůdci a inspirátorovi – Barrèsovi. Kritici dekadence se shodovali v celé řadě ohledů a jedním z nich byla snaha najít viníka dekadence. Maurras, podobně jako řada jiných, viděl viníka ve faktorech, jež společnost odcizovaly národním tradicím. Tehdejší sociologie, pojímající společnost organicky, často uplatňovala termíny z přírodních věd a biologie – a dekadence byla nemocí, za níž podle mnoha doktrín stály národnostní menšiny. Maurras jim dal souhrnné označení *Anti-France*. Nešlo ani tak o množinu jedinců cizího původu pobývajících na území Francie, šlo o intelektuální jev – v Maurrasově interpretaci je intelektuální elita Francie pod vlivem ideologie, v jejíchž základech leží reformace, revoluce a romantismus, tedy faktory, které byly v naprostém rozporu s identitou Francie, resp. tím, co Maurras označoval jako „*le fait national*“. Reformace, revoluce i romantismus chápal jako projevy individualismu a zahraničního původu: „*L'esprit germain, l'esprit anglais, l'esprit protestant nous*

Bernd MARTIN – Ernst SCHULIN (edd.), *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc 1997, s. 214-218.

²² J. McCEARNEY, *Charles Maurras*, s. 122.

²³ Z. STERNHELL, *La droite révolutionnaire*, s. 17-18.

²⁴ E. NOLTE, *Fašismus*, s. 108. Stejným Fichtem bude zásadním způsobem v mnoha ohledech inspirováno volkistické myšlení v Německu (Paul de Lagarde, Julius Langbehn aj.).

ont envahis.“ Francie tedy v posledních staletích zažila vpád cizích myšlenek a stala se jejich obětí – nepřátele Maurras jasně identifikoval: protestanti, židé, *métèques*²⁵ a svobodní zednáři. Oni a jejich myšlenky i životní styl představují jádro *Anti-Francie*. Republikáni a demokraté se stali představiteli okupačních sil.

Další typickou součástí Maurrasova myšlení byl útok na centralizovanou Francii. Tu dokonce označoval za „*véritable conspiration de l'État politique contre l'état naturel des choses*“.²⁶ Centralizace byla dalším faktorem (její počátky ovšem sahají až doby Jindřicha IV.), který dle Maurrasa Francii vzdaluje její autentičností a jejím tradicím. Děje se na úrovni politické, administrativní i kulturní a způsobuje, že moc je ve všech ohledech v rukou pařížské elity a té zcela jednoznačně dominují reprezentanti *Anti-Francie*. Tento stav byl pro Maurrasa natolik vážný, že mluví o „*okupaci*“.

Centralizace (proti níž bojoval již svým politickým aktivismem ve společnosti *Félibrige de Paris*) mu byla jedním z dalších důvodů pro vedení a uplatňování nacionalistické politiky. Maurras ve své teorii *Anti-Francie* hlásal sektářský nacionalismus – Francie, jak ji pojímal – jako zemi zbavenou všech cizích faktorů, všech aspektů *Anti-Francie*. Taková Francie je opakem Francie tak jak ji znal z konkrétní zkušenosti. Všichni, kdo nesdíleli jeho teorii, spadali do kategorie zrádce skutečné a autentické Francie. Paradoxní je, že zradu a spolupráci s *Anti-Francií* pro Maurrasa a později i pro *l'Action française* představovaly i nejrůznější druhy jiných patriotismů, které se nekryly s Maurrasovou doktrínou. Maurras a před ním již Barrès zásadním způsobem změnili pozici nacionalismu ve francouzském politickém spektru (což bylo zcela v rozporu s politickou tradicí, jak se formovala od dob revoluce) – posunuli nacionalismus z levice na pravici.²⁷

Součástí tohoto pravicového nacionalismu z konce 19. století byly rasové úvahy. Jak již bylo naznačeno, podobně jako u jiných románských národů tu rasa nebyla definována v přísně biologickém slova smyslu, ale převážně ve slova smyslu kulturním, psychologickým a civilizačním: „*Les Français sont gallo-romains ou mieux [...] gallo-grecs d'origine, d'éducation, de tradition [...] si nous ne sommes point cela, nous ne sommes plus rien. Cette race détermine l'intelligence et la sensibilité: la science [...] l'art et les lettres son bien affaire*“.

²⁵ V češtině se lze setkat s termínem „*metékové*“, pro Maurrasa je toto slovo označením pro cizince (nelatinského původu) žijící ve Francii.

²⁶ J. McCEARNEY, *Charles Maurras*, s. 125.

²⁷ Ještě před Barrèsem byl francouzský nacionalismus spojován s humanitarismem a liberalismem, s ideály Francouzské revoluce. Romantičtí nacionalisté jako Lamartine, Hugo a Michelet odsuzovali úzký a etnocentrický nacionalismus a naopak obhajovali práva všech národů (a nejen Francie), sympatizovali s utlačovanými národy všude, příznivě se stavěli k volnému obchodu zboží i idejí, stavěli se proti bariérám vysokých tarifů a spojovali nacionalismus s liberalismem a občanskými svobodami. Barrès ale hlásal zcela jiný typ nacionalismu – takový, který kladl sebe-zájem (tedy egoismus) nad všechny další principy, který byl zcela indiferentní k osudům jiných národů a který volal po ekonomickém a intelektuálním protekcionismu, který oslavoval armádu a vojenskou moc a který podřizoval individuální práva *raison d'état*. Stručně řečeno, Barrès pro mnohé pomohl obrátit dosavadní význam nacionalismu.

*nationale ou, pour mieux dire, affaire de race. Chaque race a sa façon de comprendre et d'expliquer, de raisonner et de sentir. Le plus ou moins d'élégance d'un syllogisme ou d'une démonstration de géométrie peut-être regardé comme un indice ethnique.*²⁸

V rámci svých úvah o francouzské či galo-římské rase Maurras tvrdil, že její základní charakteristikou je pozitivistický přístup ke skutečnosti.²⁹ Pozitivistická filosofie je tedy v pravém slova smyslu francouzská podobně jako klasicismus (právě ten Maurras kladl proti romantismu, jemuž vytýkal individualismus – tedy romantismus nespojoval s rasovou autenticitou Francie). K tomu uvádí: „*La doctrine classique est la seule qui convienne aux hommes de notre sang.*“³⁰

Maurras byl přesvědčen, že Francie se vrátí k sobě samé, že nalezne svou autenticitu, své kořeny, a tím pádem že se vrátí k tradičním institucím, jež znala po staletí. Především odmítne parlamentarismus a vrátí se k monarchii, a to nikoli monarchii centralizované, nýbrž monarchii provincií: „*La France intégrale, c'est la France fédérative.*“³¹ Původ této myšlenky najdeme nejen ve skutečnosti, že Maurras je Provensálec, ale také v jeho angažmá ve skupině Félibrige. Už tehdy se setkával s podezřením okolí, že jeho cílem je rozbít jednotu Francie. Taková nařčení ovšem odmítal – důraz na jednotlivé provincie, jejich tradice a autenticitu nemůže jednotu Francie ohrozit. Právě naopak, vždyť celá Francie je dílem jediné řecko-latinské kultury. Právě z důvodu těchto idejí Maurras ještě před vstupem do *l'Action française* uvažoval o založení nové, široce otevřené národní strany, jejímž jádrem by se měla stát skupina Félibrige, která by již byla autenticky provensálská: *L'Escolo Parisenco dou Felibrige*. Proto také zahájil kampaň s názvem Integrovaní Félibrige. Nebyla ovšem úspěšná, Maurras narážel na nezáměr felibrů o politické otázky. Ti měli spíše v úmyslu zachovat literární orientaci společenství a navíc mnozí z nich nebyli též konzervativní orientace jako Maurras a často inklinovali k anarchismu.

Podle Maurrasovy doktríny měla být monarchie Francii vnucena násilím (podobně jako jí byly násilím vnuceny jakobínské hodnoty). Je tedy možné, že pokud by se Francie měla vrátit ke svým zdrojům a své vitální síle, pak by bylo zapotřebí použít násilí. V takovém případě existuje pravděpodobnost, že se král v prvních letech své vlády stane diktátorem – aby tak došlo k vyhnání či zásadní eliminaci *Anti-Francie* a naopak k obnovení tradičních monarchických institucí. Noví králové by navázali na staré, řecko-latinské tradice, a tím by byla obnovena autentická Francie: „*L'histoire nationale, c'est le rassemblement des terres gréco-latines ou gallo-romains – sous l'égide des rois de France [...] pour que vecût la France, il fallait que revînt le Roi!*“³²

²⁸ J. McCEARNEY, *Charles Maurras*, s. 123.

²⁹ Jeden ze základních rozdílů mezi Maurrasovým, resp. francouzským rasovým myšlením a rasovým myšlením německým, které se hlásí primárně k instinktu, intuitivnímu spojení s půdou a předky.

³⁰ J. McCEARNEY, *Charles Maurras*, s. 128.

³¹ TAMTÉŽ.

³² TAMTÉŽ, s. 130.

Zajímavá část Maurrasova díla pojednává o možnosti přivodit restauraci. Jednou z nejčastějších námitek na monarchistické hnutí byla ta, že restaurace je nemožná; to však – jak prohlašuje Maurras – není pravda. Zaprvé, jestliže je – jak věří – návrat k monarchii jedinou nadějí obnovit Francii v její síle a prosperitě, musíme se na restauraci dívat jako na nezbytnou, ať už je jakkoli obtížné toho dosáhnout. Zadruhé, taková restaurace bude mnohem snazší, než si lidé představují. K tomu, aby se král vrátil, není nutné, aby měl davy následovníků; pouze potřebuje podporu několika rozhodných vůdců. Dějiny byly obvykle dílem energických menšin, jež byly následovány masami. Revoluční ideje byly v Maurrasově době napadány ze všech stran; ve Francii existovala tendence vrátit se k tradicím; existoval i názor příznivý dědičným právům královské rodiny. Antiparlamentární citění narůstalo a stále více se požadovala decentralizace. Maurras tvrdil, že z mnoha fakt lze usuzovat, že ve francouzském národě narůstá skepse ohledně parlamentního systému a republiky.

Aby mohla být restaurace přivozena, je třeba – dle Maurrase – nejprve vytvořit royalistický stav myšlení, vytvořit podmínky. Jakmile bude existovat dostatečně silné veřejné mínění, monarchie bude přirozeně ustavena. Lidé budou pohotově souhlasit s vytvořením takového royalistického názoru. Propaganda a činnost *Action française* měly k tomuto cíli směřovat. Republiku bylo třeba napadat při každé příležitosti; její státníci měli být zesměšňováni a diskreditováni, a to jak osobní, tak i obecnou kritikou; *Action française* měla sledovat „*politique du pire*“.³³ Podle toho je hnutí mnohem agresivnější vůči umírněným nebo konzervativcům než proti socialistům či komunistům.

Přesto bylo zřejmé, že monarchie nemůže být restaurována ani na základě voleb nebo pouhým šířením idejí. Nezbytnou podmínkou bylo, aby síla a její užití byly legitimní, protože v sázce bylo dobro národa. Občanská válka – myšlenka, která vyvolávala oprávněně obavy – neměla být pravděpodobná, protože pokud by se objevil dostatečně silný vůdce, který by se nebál otevřeně mluvit, získal by na svou stranu nejprve opozici, a pak i masy. Násilné řešení by dokonce bylo populární, protože dle Maurrase, Barrèse nebo Déroulèda francouzská srdce vždy snila o silném vůdci. Francie má ráda autoritu a vládu silné ruky.³⁴

Maurras a l'Action française

Dreyfusova aféra směr a intenzitu Maurrasových myšlenek spíš umocnila. V 90. letech působil v několika listech, jako je *Gazette de France*, *Soleil* a *La Revue encyclopédique*. Žil skromně a horlivě pracoval – na přelomu 19. a 20. století vydal několik knih. V této době byl již dostatečně sečtělý na to, aby formuloval vlastní ideologii – první dvě knihy se věnovaly otázce federalismu a decentralizace,

³³ „*La politique du pire*“ – ve své volební kampani, když její kandidáti neuspěli, *Action française* obvykle svým stoupencům doporučovala, aby své hlasy dali extrémní levici, aby tak porazili umírněné kandidáty.

³⁴ Charles MAURRAS, *Enquête sur la Monarchie*, N. L. N. 1909, s. 418. „*Elle aime la poigne.*“

kteřžto ideje však v důsledku Dreyfusovy aféry ustoupily poněkud do pozadí, nicméně pro Maurrase nepozbyly na své aktuálnosti: *L'Idée de la décentralisation* a *Un débat sur la décentralisation*. K nim se řadila ještě třetí práce, jejímž tématem však již nebyla decentralizace a federalismus, ale spíše kritika toho, co označoval jako politický romantismus: *Trois idées politiques*. Vedle těchto filosoficko-politických prací napsal ještě další dvě díla – *Athinéa* a *Les Amants de Venise*.

L'Action française byla skupina kolem listu založeného r.1899³⁵ (od roku 1899 skupina vydává měsíčník přezdívaný jako „petite revue grise“³⁶). Jeho zakladateli byli profesor filosofie Henri Vaugeois³⁷ a mladý novinář a spisovatel Maurice Pujo. Jako vlastenečtí republikáni chtěli vytvořit ambiciózní hnutí – ambicióznější a dynamičtější než *La Ligue de la patrie française* (antidreyfusánská asociace, která sice chtěla bránit armádu a národ, ale nenabízela žádný politický program). Charles Maurras se k této skupině připojil roku 1900. Ve stejné době v legitimistickém *Gazette de France* vydával *Enquête sur la monarchie*. Maurras se tu ptal francouzských intelektuálů na jejich názor ohledně restaurace monarchie, dodával své odpovědi a komentář, rozvíjel zde své neo-royalistické učení.

L'Action française byl původně republikánská, ale s příchodem Maurrase se tato orientace změnila a skupina se začala orientovat neo-royalisticky.³⁸ Až v roce 1908 (bude zmíněno dále) začala *l'Action française* vydávat deník a získávat mimořádný vliv po celé Francii.

V roce 1899 byl však list *l'Action française* ještě poměrně nenápadným a jeho představitelé tvořili jen malou skupinku intelektuálů, která nebyla ideologicky zcela sourodá a neměla žádný vliv – list se však zanedlouho stane výrazným tiskovým orgánem nového royalistického hnutí. *L'Action française* začala hrát zásadní roli hrát v momentu, kdy se Francie rozdělila Dreyfusovou aférou. Bylo to ale zcela nové rozdělení – aféra spojila to, co dosud stálo proti sobě, a rozdělila to, co bylo doposud spojeno,³⁹ a *l'Action française* za této situace budovala vlastní doktrínu, která měla ukázat na dekadentní charakter republiky

³⁵ Toho roku vyšel první bulletin hnutí, který Vaugeois a Pujo později přejmenovali na *l'Action française*.

³⁶ Tato malá šedá revue téhož roku 1899 vydá Maurrasovu stať *Les Monods peints par eux-mêmes*, která se věnuje především kritice protestantismu. Teorie zde představená později přeroste v učení, které už Maurras nikdy neopustí, učení o „*Quatre états confédérés: Juifs, protestants, franc-maçons, métèques*.“

³⁷ Henri Vaugeois je původním zakladatelem a šéfredaktorem AF společně s další postavou, kterou je Louis Dimier (autor známé práce *Les maîtres de la contre-révolution au XIXe siècle*). Také Vaugeois patří mezi ty, kteří napsali práce na téma politické teorie, aniž by však zásadním způsobem rozvíjeli základní doktrínu Maurrasovu. Vaugeois byl původně profesorem filosofie na lyceu v Coulommiers.

³⁸ Důvod tohoto označení je jednoduchý – „neo“ protože maurrasovci se označovali za monarchisty na základě racionální argumentace a rozumu (pozitivistický aspekt Maurrasova myšlení), a ne – paradoxně ne – na základě tradice. Ještě v roce 1899 je Maurras v *l'Action française* snad jediným royalistou, ale v následujících letech (do roku 1903) se mu podaří přesvědčit celou AF. V tomto smyslu je Maurras zakladatelem *l'Action française*.

³⁹ E. NOLTE, *Fašismus*, s. 112.

a republikánské tradice.⁴⁰ Když skončila Dreyfusova aféra, mnohá uskupení, která se v aféře angažovala, ukončila svou existenci. To však neplatilo o *l'Action Française*. Ta i nadále působila a oslovovala skupinku francouzských nacionalistů. Od roku 1905 se Maurrasův pohled stále více soustřeďoval na mezinárodní události a mezinárodní politiku Francie. Právě tam totiž Francie zažívala neúspěchy – roku 1905 např. Německo donutilo francouzského ministra zahraničních věcí Delcasse⁴¹ k demisi. Události tohoto typu Maurras vnímal jako potvrzení tezí své teorie o příčinách a důsledcích slabosti Francie.

L'Action française se v prvních letech 20. století angažovala zejména poté, co byl přijat zákon o odluce církve a státu – po něm následovaly společenské nepokoje a konflikty, vesměs v důsledku nejasností při soupisech církevního majetku. Během takových událostí hrála *l'Action française* vždy ústřední roli a sám Maurras se v těchto kauzách osobně angažoval. Tyto události výrazně oživily zájem veřejnosti o tuto organizaci, a ta proto usilovala o zdokonalení své činnosti.⁴² Veškeré úsilí o zdokonalení nástrojů a orgánů, které *l'Action française* založila, bylo završeno založením deníku (21. března 1908), jenž se stal hlavním nástrojem propagandy a jehož šéfredaktory se stali Charles Maurras a Léon Daudet.⁴³ Deník získal značný vliv, a to zejména na mládež z buržoazních vrstev. Vedl obratné útoky (někdy až příliš agresivní a nepřiměřené) na společenské poměry a zejména během 1. světové války značně ovlivňoval francouzskou politickou špičku. V deníku však nesmíme hledat ideologii a politickou teorii špiček *Action française*⁴⁴ (našli bychom ji spíš knihách jejích představitelů), ale polemiky, diskuse, které jsou vždy směřovány k otázce národního zájmu. Téhož roku vznikala jakási pomocná organizace *Action française*, která je někdy řazena po bok proto-fašistických uskupení Francie počátku století – *Camelots du roi*.⁴⁵ Původně šlo o sdružení studentů, kteří

⁴⁰ Odkaz na dekadenci byla typická strategie integralistických doktrinářů rovněž v Portugalsku i Brazílii (v obou zemích byli integralisté - fašisté zásadně ovlivněni Maurrasem a jeho hnutím).

⁴¹ Angažoval se v uzavření francouzsko-anglické dohody.

⁴² Zakládá *Ligue de l'Action française* a *Fédération des étudiants d'Action française* – mělo jít o vytvoření struktury, která by dostatečně efektivně rozšiřovala již existující *Revue de l'Action française* a propagaci jejích idejí. Vedle toho v roce 1906 (tedy ještě před zahájením vydávání deníku roku 1908) *l'Action française* zakládá *Institut d'Action française*, který má představovat alternativu k oficiálnímu vzdělání na republikánských univerzitách a kolejích.

⁴³ Deník se hodně lišil od intelektuálně pojaté *Revue de l'Action française* – obracel se na širokou veřejnost a musel si umět získat dostatek předplatitelů. Autoři se tu více než doktríně samé museli věnovat útokům na Anti-Francii, dokonce se museli ve zvýšené míře hlásit k antisemitismu, který měl v Maurrasově doktríně jen druhořadou roli. Deník byl klíčovým nástrojem propagandy hnutí. Deník ostatně zahajuje období, kdy se *l'Action française* obrací na dělnictvo. Dělnictvo se ale nedařilo získat v míře, v jaké si to Maurras původně představoval, a také samotné royalistické kruhy nebyly propagací mezi dělnictvem příliš nadšeny.

⁴⁴ Vedle Maurrasy také Léon de Montesquiou, Léon Daudet, Louis Dimier, Jacques Bainville aj. Maurras je ovšem základním myslitelem celé skupiny a hlavním ideologem a teoretikem *l'Action française* - v jeho pracích je vyjádřena celá doktrinální soustava a současně všechny ideje strany.

⁴⁵ *Action française* se v průběhu své existence rozvíjela – měla řadu institucí, pomocí nichž šířila svůj vliv. Po samotné AF byla založena *Ligue d'Action française* a *l'Institut d'Action française* a deník. Společně s deníkem vznikla „úderná skupina“ *Camelots du Roi*. Dalším rozvětvením

rozšiřovali *Revue de l'Action française*, ale později přijala stejný název akční skupina, která se označovala za údernou skupinu organizace. Maurras je nebral příliš vážně, považoval je stále za reklamní agenty deníku.

V této době ale Maurras zahájil kampaň mezi katolíky. První překážkou, na kterou tu narazil, bylo sillonistické hnutí Marca Sangniera, ale to bylo záhy překonáno, když byl Sillon roku 1910 odsouzen papežem Piem X.⁴⁶ Toto odsouzení otevřelo před *l'Action française* širokou cestu. Maurrasovi se dostalo sympatií ze strany církve, a tím pádem se na pořad dne dostal vztah s royalistickými špičkami. Ty dlouhodobě nechtěly Maurrase akceptovat a nepřijímaly jej mezi sebe. Kriticky se vyjadřovaly k jeho kampani mezi dělnictvem a rovněž k úderným skupinám *Camelots du roi*. Přesto se Maurras ucházel o spolupráci s královskou dynastií, a proto společně s Henri Vaugeoisem zahájil jednání s následníkem trůnu – roku 1912 byla *l'Action française* vévodou orleánským prohlášena za oficiální deník královské rodiny.

V době krátce před 1. světovou válkou v Evropě narůstalo nacionalistické napětí a ve Francii se velká pozornost začala obracet k Německu. V této době Maurras intenzivně sledoval zahraniční politiku Francie. První z důležitých knih, kterou této tématice věnoval, byla *Kiel et Tanger*. Maurras tu kritizoval vedení zahraniční politiky Francie, a to jak obecně, tak i v jednotlivostech. Konstatoval neschopnost francouzských státníků zaujmout národní postoj, protože až do roku 1914 dovolili Německu a Anglii, aby Francii diktovaly její politiku, a to téměř současně, takže to vypadalo, že se Francii vládne z Berlína nebo Londýna. Maurras doporučoval propuštění ministra zahraničí podobně, jako byl propuštěn Delcassé. Třetí republika dle něj tvrdí, že vyhrála válku, ale to jen díky tomu, že více méně zavedla vojenskou diktaturu. V reakci na požadavek veřejného mínění ukončila válku příliš brzy a uzavřením míru se jí nepodařilo zajistit pro Francii bezpečnost, protože zatímco v případě Rakousko-Uherska dala souhlas k jeho rozdělení, Německo nechala bez jakýchkoli změn. Maurras sice oslavoval triumf národa, ale současně napadal vládní a spojeneckou politiku vůči Německu – které je sice poraženo a poníženo, ale zdroj jeho síly – jeho jednota, je neporušen. A to jen proto, že republikánská a spojenecká politika se hlásí k demokratickým principům. Podle Maurrase z toho nutně plyne odvetná válka, k níž musí dříve či později dojít.⁴⁷ Republikánská vláda nedokázala a nedokáže udržet jeden jediný směr svého sna-

byly organizace *Etudiants d'Action française*, *Dames royalistes* a *Jeunes filles royalistes*. Vedle toho vznikl publicistický orgán *Nouvelle Librairie Nationale* – první stranické nakladatelství, kde představitelé AF publikovali téměř všechna svá díla (tento orgán od roku 1912 řídil Georges Valois) a *Revue critique des idées et des livres*.

⁴⁶ „Marku Sangnierovi bylo možné vyčítat ledacos, jedno se však nedalo popřít: byl vášnivým a upřímným synem církve. Maurras ale vyslovil o katolicismu teze, na něž musí být církev tím citlivější, čím víc na ní sekularizovaný pohled vnímá jen formy organizace a politické tendence. Proto církevní kongregace dala na index mnohé Maurrasovy knihy.“ E. NOLTE, *Fašismus*, s. 116.

⁴⁷ Maurras požadoval rozdělení Německa na 26 států, chtěl z Německa udělat vojenskou kolonii a neustále tvrdil, že rozdělení Německa je jedinou možností, jak odvrátit odvetnou válku.

žení, trvalé zájmy Francie podřídila antimilitaristické a antiklerikální politice dreyfusianů.

Kritika republiky a republikanismu byla poněkud oslabena nástupem Poincarého do prezidentského úřadu III. republiky (1913-1920). Zavedl politiku republikánského nacionalismu, takže Maurras přiměl k prohlášení, v nichž tvrdil, že pokud se bude republika hlásit k politice tohoto typu, nemá problém se k ní přihlásit. Oba muže pojilo jisté přátelství a Poincaré dokonce nechal organizovat slavnost na počest Johanky z Arku, vláda připravila nový zákon o tříleté vojenské službě. *Camelots du roi* poprvé vyšli do ulic, aby podpořili vedení republiky. Royalistický převrat byl za těchto okolností nepravděpodobný.

Pokud jde o Maurrasův postoj k odstranění republikánského režimu, otevřeně se k tomu vyslovil již roku 1910 ve své úvaze *Si le coup de force est possible*. Zde najdeme strategii případného převratu.⁴⁸ Byť volá po vytváření „*l'idée conspiratrice*“, sám se ve své politické angažovanosti touto ideou neřídil. Nikdy se žádné politické konspirace neúčastnil a očekával, že se jeho politické přesvědčení uskuteční silou prozřetelnosti, přirozeným během událostí. Tomuto běhu událostí chtěl napomáhat šířením své doktríny. Zavedení monarchie samotné mělo být dílem „osudu“. V tom se lišil od Barrèse nebo Déroutéda,⁴⁹ kteří sice nebyli monarchisty, ale osobně se angažovali ve věci nastolení autoritativní vlády. Maurras tedy především připravoval půdu pro budoucí běh událostí: „*Je suis persuadé que toute tentative dans l'ordre politique sera consécutive à la constitution d'un pouvoir spirituel royaliste.*“⁵⁰ Ocital se tedy – a dobře si to uvědomoval – v situaci toho, kdo čeká, až se věci změní, a přitom musí čelit stále častější kritice své doktríny. A ta přicházela i z vlastních řad. Charakteristickým rysem *l'Action française* se stala dizidence – mladší členové v tomto období začínali Maurrasa opouštět právě pro neschopnost podniknout jakoukoli zásadní akci.

⁴⁸ Děje se tak v době, kdy si republika ještě stále nebyla jistá armádou. Maurras v této úvaze zcela otevřeně a veřejně se dvěma důstojníky diskutuje otázku případného monarchistického puče

⁴⁹ Barrès nebyl na rozdíl od Maurrasa royalista, spíš usiloval o nacionalisticky vedenou vnitřní i zahraniční politiku a autoritativní vládu. V tomto ohledu vkládal naděje do generála Boulanger a boulangismu. Ani jeho kolaps však nedokázal otrávit Barrèsovou vírou v autoritářské vůdcovství. Po Boulangerově zmizení a sebevraždě se začal jednoduše dívat jinam, po jiném silném muži, který by dokázal „organizovat“ republiku. Jeho volba padla na různé postavy. Jednou z nich byl Paul Déroutéde, superpatriotická hlava *Ligue de la Patrie française*. Ale když se Déroutéde – v Barrèsově doprovodu – pokusil roku 1899 svrhnout francouzskou vládu, neuspěl. Generál Joseph Galliéni, který roku 1902 vešel ve známost jako vojenský guvernér francouzské kolonie Madagaskar, byl dalším. „*Jeho význam*“, píše Barrès, „*je ten, že patří k druhu, který dnes nejvíce postrádáme: ve své vládě je autoritářský.*“ Barrès nemohl než chválit způsob, jakým generál po svém příjezdu prosazoval svou autoritu nad Madagaskarem, pacifikuje obyvatelstvo, poté co se dopustil „*nezbytných brutalit*“. Když Maurras hovoří o případném uchopení moci a zavedení nového režimu, hovoří o starších neúspěšných pokusech – v roce 1889 byl Elysejský palác otevřen Boulangerovi a ten nikde nenarazil na skutečný odpor. Také Déroutéde by býval mohl být pánem Paříže roku 1898. Tito dva mužové postrádali doktrínu, která by jim poskytla podporu a jejímž jménem by mohli jednat; proto váhali a neuspěli.

⁵⁰ J. McCEARNEY, *Charles Maurras*, s. 176-177.

Do značné míry to byl problém generační, ale pravdou zůstává, že i starší vůdčové hnutí si byli vědomi značného rozporu mezi svým vyjadřováním a praktickým oportunismem. Maurras byl sám autoritativním vůdcem a od mladších členů vyžadoval naprostou poslušnost.⁵¹

Když v roce 1914 vypukla 1. světová válka, neznamenalo to přerušení aktivit *l'Action française*. Pro hnutí to však znamenalo ověření některých základních východisek Maurrasovy doktríny. Zatímco pro Barrèse (který pocházel z Německem okupovaného Lotrinska) byla otázka znovunabytí okupovaných provincií klíčovou (a jeho dílo se kolem této tematiky neustále pohybuje), Maurras se nikdy nijak nevyslovil pro opětovné získání těchto území. Nikdy a nikde nenavrhol jejich připojení silou. Maurras se spíše snažil ukázat na neschopnost republikánského režimu a válka to podle jeho názoru měla jednoznačně prokázat – dekadence jako výsledek porevolučního vývoje, liberalismu, demokratických hodnot, republiky měla znamenat pád republikánských principů. Přesto republiku v těchto těžkých chvílích podporoval, protože to bylo Německo, které válku zahájilo, a *l'Action française* se připojilo k *l'Union sacrée*. Maurrasův postoj znamenal pro některé ultra-royalisty zklamání, ale obecně byl akceptován – Maurras se tímto v zájmu celé země a celé francouzské populace rozešel se svým monarchistickým sektářstvím. Jeho jméno se po válce stalo po celé Francii známým a on sám oslavovanou osobností. Jeho doktrína ale utrpěla – vítězství Francie vlastně zpochybňovalo základní východiska jeho učení: totiž že republika je již ze své podstaty úpadkovou formou vlády, která vede ke slabosti, a tudíž že Francie musí za daného zřízení válku prohrát. Obnovení monarchie se dalo předpokládat, jen pokud by byla ve válce poražena – jak k tomu ostatně již jednou došlo v letech 1814/15, a v co se také doufalo po porážce let 1870/71.⁵² Francie však válku (a dokonce válku světovou) vyhrála: rozpor, který z této skutečnosti vyplýval, poznamenal Maurrasovu nauku již navždy, a navíc jej sám Maurras posílil svou poválečnou politikou. *L'Action française* se bezprostředně po válce rozhodla opustit roli exkluzivního monarchistického hnutí a vstoupit do parlamentního života. Přestože během války i po ní získala velký vliv, v poslanecké sněmovně získala jen 20 křesel.⁵³ Tuto dobu komentuje Nolte slovy: „...nebylo pochyb, že s *Action française* to šlo z kopce, protože už nepostupovala vpřed“.⁵⁴ Navzdory této skutečnosti měli Maurrasovi poslanci ve sněmovně velký vliv a hnutí zažívalo rozkvět – Maurras sám měl vynikající vztahy s prezidentem Poincarém, *l'Action française* pořádala velká shromáždění a vydávala nové tiskoviny – *Revue des cours et des conférences*, *Revue universelle* a *l'Étudiant français*. Vliv *l'Action française* značně narůstal stejně jako počet předplatitelů deníku a sám Maurras zaznamenal

⁵¹ Ti starší, kteří stáli u zrodu hnutí, jako byl např. Daudet, Vaugeois, Pujo, Bainville, Montesquiou nebo Moreau, byli výjimkou – byli jeho přáteli a nepovažoval je za konkurenty.

⁵² E. NOLTE, *Fašismus*, s. 120.

⁵³ Vedoucím této skupiny byl mimořádně schopný řečník Léon Daudet, kterému bylo přezdíváno *tombour des ministres*.

⁵⁴ E. NOLTE, *Fašismus*, s. 120.

neuvěřitelný úspěch mezi mladou generací, zejména mezi mladými spisovateli.⁵⁵ Společně s Maurrasem značné popularity dosáhli další ze špiček hnutí, jako např. Léon Daudet,⁵⁶ Jacques Bainville,⁵⁷ jiní se konce války nedožili.⁵⁸ Maurras se tuto popularitu snažil co nejvíce zužitkovat a působit na vládu – nešlo o působení ve smyslu monarchistické doktríny, ale ve smyslu vytváření tlaku na poražené Německo. *L'Action française* postupně ztrácela svůj původní revoluční charakter a Maurras si tuto skutečnost dobře uvědomoval.

Ve 20. letech se tedy mnohé změnilo – spojení Maurrase s deníkem již nebylo tak intenzivní. Po smrti své matky trávil hodně času v Martigues a spojení s Paříží udržoval na dálku. Mnohé z toho, co jej lákalo dřív, jej již v této době nelákalo (včetně poslaneckého křesla i republikánských vyznamenání, k nimž cítil spíš despekt a pohrdání). Ambice choval – a Barrès jej přesvědčoval ke kandidatuře – k členství v *L'Académie française*. Maurras je jako akademik přijatelný a dokonce vítaný, ale politický aspekt jeho kariéry již tak vítaný není. Vůdce *l'Action française*, který se nakonec rozhodl do Akademie kandidovat, požádal Daudeta, aby své výpady a útoky v parlamentu – alespoň prozatím – zmírnil. Tak se i stalo, avšak krátce před volbou došlo k jiné události – k zavraždění Mariuse Plateaua,

⁵⁵ Vypovídá o tom např. svědectví Raymonda ARONa v knize *Angažovaný pozorovatel*, Praha 2003, s. 41.

⁵⁶ Léon Daudet – další významná postava AF vedle Maurrase a Montesquioua. Daudet byl v některých ohledech ještě známější než Maurras. Byl synem známého povídkáře Alphonse Daudeta a sám byl velmi plodným spisovatelem – vedle pamětí, které napsal, je rovněž autorem řady článků, esejů apod. Byl spíš pamfletistou a polemikem než politickým teoretikem. Ve svých projevech byl nelitostný, nebojácný a vitální, měl velký rozhled a líboval si v osobních střetech. Pro cíl AF – zdiskreditovat III. republiku – se skvěle hodil. Téměř každá významná osobnost té doby se mu stala terčem. K dalšímu studiu doporučuji: Éric VATRÉ, *Léon Daudet ou le libre réactionnaire*, Paris 1987.

⁵⁷ Jacques Bainville – jeden z nejschopnějších členů *Action française*. Jejím členem se stal jako mladík a věrně v ní vydržel až do své smrti roku 1936 i za cenu značných obětí. Jeho význam spočívá v pozoruhodné orientaci v mezinárodně politických otázkách a vynikající inteligenci. Ani on však nepřidal nic nového k doktríně Maurrasově. Přesto je autorem několika knih, v nichž se věnuje francouzské nacionalistické interpretaci dějin, čímž Maurrasovu filosofii doplňuje. Byl mnohem mírnější než ostatní vůdčí postavy hnutí, ale jeho názor měl velký význam. Byl přesvědčeným royalistou a specialistou na Německo, v němž se orientoval mnohem lépe než Maurras. Z jeho děl *Les Conséquences politiques de la paix*, Paris 1996, *Les conséquences économiques de la paix*, Paris 2002, *Histoire de trois générations*, Paris 1934, *La Troisième République*, Paris 1935, *L'Allemagne*, Paris 1939 a *Histoire de deux peuples*, Paris 1941.

⁵⁸ Léon de Montesquiou – jeden z Maurrasových kolegů, považován za toho nejvýznamnějšího. Stejně jako Maurras se obdivoval Comtovi a na cestě k royalismu jej (stejně jako Maurrase) vedla kombinace pozitivismu a nacionalismu. Byl militantním členem *Action française* a aktivně se účastnil akcí bojových jednotek hnutí. Rozvinul teorii svrchovanosti národního státu a nutnosti podřízení jednotlivce principu veřejného blaha. Stejně jako Maurras zdůrazňuje nutnost nejvyšší autority, tedy krále, a také decentralizování Francie, hodnotu tradic a katolicismu. Rovněž upozorňuje na teoretické i praktické chyby republikánské demokracie. Tato jeho doktrína se od Maurrasovy příliš neliší, ale v jejím prosazování byl mírnější. Montesquiou byl zabit roku 1916.

vůdce *Camelots du roi*, a to vyvolalo mimořádný skandál. Síla Daudetovy výřečnosti v parlamentě byla obnovena, a když mělo dojít k volbě, Maurras zvolen nebyl.

Od roku 1924 se postavení *L'Action française* poněkud zhoršilo – toho roku sice zahájil masivní kampaň, v níž potenciálním voličům sliboval, že po zvolení do parlamentu tuto instituci nechá zrušit, ale tato propaganda Maurrasových idejí měla později znamenat jednoznačnou prohru. *Action française* nedosáhla ani požadovaného minima hlasů ke vstupu do parlamentu. Ve Francii se právě rodila nová krajně pravicová hnutí, a ta již měla blízko k budoucímu fašismu. Mnohá z těchto hnutí vznikala odtržením od *l'Action française*: např. *Faisceau* založené roku 1925 Georges Valoisem.⁵⁹ Jiným takovým uskupením bylo *Croix-de-Feu*, tvořené bývalými vojáky z 1. světové války, v jejichž čele stál plukovník La Rocque, nebo *Ligue des patriotes* (později *Les Jeunesses patriotes*) Pierra Taitingera. Tato hnutí již lze považovat za druhou vlnu francouzské krajní pravice – 20. léta zrodí její proto-fašistickou a fašistickou verzi.

Postavení Maurrasova hnutí se zhoršilo ještě více roku 1926, kdy došlo k rozchodu s Vatikánem a papežem Piem XI. Papež zpočátku francouzské katolíky upozorňoval, že jim nedoporučuje navazovat užší styky s *l'Action française*, a později se toto upozornění změnilo v přímé odsouzení. Papež sice věděl, že tento akt není jen aktem proti samotnému hnutí, ale také proti značné části francouzského episkopátu a že se vystavuje jistému odporu části francouzských katolíků. Přesto k tomuto kroku přistoupil. *L'Action française* reagovala vyhlášením, aby její členové a stoupenci opustili všechny katolické organizace, ale v konečném důsledku utrpělo hnutí hořkou porážku. Ta byla do značné míry důsledkem Maurrasovy pýchy – Jacques Maritain jeho chování výstižně komentoval tak, že se v celé kauze zachoval jako protestant.

L'Action française se po několika měsících ocitla v hluboké krizi. Počet členů zásadně poklesl a podobně i náklad deníku. Situace vyvolala vnitřní rozpory, které byly často dány více či méně latentními generačními konflikty. Do hnutí se dostal (a do budoucna se i dostával) nový typ osobností – ty, které měly v úmyslu využít celkového myšlenkového rámce hnutí a v něm rozvíjet vlastní myšlení. Společné jim byly některé základní Maurrasovy myšlenky, ale rozhodně to nebyl tradicionalistický aspekt jeho myšlení. Mezi nově přichozími najdeme jména jako Lucien Rebatet, Robert Brasillach, Pierre Gaxotte nebo Thierry Maulnier. Pro některé z nich je Maurrasova ideologie počátkem cesty, která je dovede až k fašismu.

Situace se pro hnutí *l'Action française* změnila na počátku 30. let – byla to doba, kdy se Francie nacházela v mimořádně obtížné situaci: vlády nedokázaly řešit problémy země, byly mimořádně nestabilní – a to byl prostor pro kritiku

⁵⁹ Podle Nolteho jediný z vůdců *l'Action française*, kterého lze v jistých ohledech srovnávat s Mussolinim. Na veřejnost vystoupil roku 1905 s filosofií, v níž se mísí Nietzsche, Maurras, Sorel a křesťanství. Po první světové válce se s Maurrasem rozejde a ve Francii založí první politickou skupinu, která napodobuje Mussoliniho (*Le Faisceau*, 1925).

parlamentarismu. Byla to doba, kdy se ozývala nejen *l'Action française*, ale také jiné proto-fašistické organizace: *Les Jeunesses patriotes*, *Croix-de-Feu*, *Solidarité française*. Maurras jako autoritu sice uznávali, přijímali od něj dílčí prvky jeho politické teorie, ale jako vůdce jej neakceptovali. Maurras se tehdy spojil s mladým následníkem francouzského trůnu (Henri, comte de Paris), který byl toho názoru, že konečně nadešla chvíle na obnovení monarchie – byl přesvědčen, že Maurras jej společně s *Action française* dokáže uvést do čele země. Maurras jeho nabídku akceptoval. Po tažení *Camelots du roi* Paříži roku 1934 uzavřel krajně pravicově orientovaný pařížský policejní prefekt Chiappe příměří s *l'Action française*. Krátce nato byla do čela země uvedena Daladierova vláda, a ta Chiappa odvolala. Pro krajní pravici to byl signál k zahájení akce: nedlouho existující krajně pravicové ligy na únor 1934 svolaly do Paříže manifestaci, jež si rychle získala značnou část obyvatelstva. Byla to po dlouhé době mimořádná příležitost ke svržení monarchie, ale Maurras ji odmítl. Pro něj to byl zcela běžný den. Důsledkem nejenže byl neúspěch pokusu o převrat, ale také rozchod následníka trůnu s Maurrasem. Ten již v té době veřejný život zcela jednoznačně zanedbával. Věnoval se jen své práci a spisovatelské činnosti, vedle níž vedl poměrně velké množství propagačních setkání po celé zemi. V této době byl stále velmi populární. Pracoval na kompilaci své celoživotní práce a plodem tohoto úsilí je *Dictionnaire politique et critique* (1892) a kniha *Mes Idées politiques* (1937).

Nástup Hitlera k moci v Německu Maurrasovi připomněl, že německá moc nebyla v 1. válce definitivně zničena a že jeho hrozba Francii stále trvá. Maurras Hitlera rozhodně nepodceňoval, byl přesvědčen, že Hitler zastupuje skutečné, vitální a autentické Německo a že právě proto napadne Francii a že tentokrát bude Francie poražena.

Maurras, snad i v důsledku vědomí této hrozby, napadal Lidovou frontu – koaliční vládu, která sice zvítězila ve volbách, ale jejíž politika ohrožovala sociální řád i sílu Francie. Jeho útok se nyní zcela odchýlil od jeho tradičního kriticismu a byl veden čistě v duchu antisemitismu namířeného hlavně proti ministerskému předsedovi Léonu Blumovi. Maurras a jeho lidé se ocitli na úrovni fašistické krajní pravice. V této době ukazovali na evidentní a zřetelný rozdíl mezi *Anti-France* (kterou také označovali jako *pays légal*) s jejími hlavními projevy – korupce, demokracie, mravy podléhající moci peněz – a autentickou Francií (*pays réel*), která, podle Maurrasova názoru, stále existovala. Podle něj byl *pays réel* vlastní zdravý patriotismus, vědomí příslušnosti k tradicím, katolicismu a řecko-latinské civilizaci. *Pays réel* se mu nacházela všude mimo Paříž a především v Provence. Tento názor však během 30. let měnil a přehodnocoval.

V jiných zemích, tam, kde se doktríny podobné té Maurrasově ujaly vlády anebo alespoň s ní sympatizovaly, se Maurras těšil prestiží. Platí to pro Portugal-

sko,⁶⁰ kde byla roku 1926 ustavena diktatura a kde Salazar od počátku 30. let buduje *Estado Novo*, nebo Mussoliniho Itálie či Frankovo Španělsko.

V roce 1936 se vláda rozhodla rozpustit *Ligue d'Action française* – byl to důsledek konfliktu, k němuž došlo téhož roku: při pohřbu jednoho z čelních členů *l'Action française* Jacquese Bainvilla zaútočili *Camelots du Roi* na přítomného Léona Bluma. Restrikce se ale netýkala deníku. Ten směl vycházet i nadále, a to i navzdory skutečnosti, že na vládu sice neútočil fyzicky, ale jejího předsedu dokázal účinně diskreditovat před celou francouzskou veřejností. Poslanci přijali zákon o tiskových přestupcích a na jeho základě byl Maurras v říjnu 1936 poslán za mříže; na veřejnosti se mu dostalo pověsti mučedníka: „...*en liberté, il est un journaliste violent et secrétaire: en prison, il devient le symbole de l'opposition au Front populaire (...) le symbole de la liberté.*“⁶¹

Válka s Německem se blížila, a ačkoli se Maurrasova ideologie v mnohém blížila tomu, co se odehrávalo na druhém břehu Rýna, zůstával (ostatně jako celý svůj život) důsledně antigermánský a Německo nenáviděl; přesto patřil k té části veřejného mínění, které chtělo udržet mír. Mnichovská smlouva, obětování Československa a Polska, byly sice prohranými, ale jen dílčími bitvami, které mohly Francii pomoci k míru. Francii bylo třeba zachránit nejen pro ni samu, ale i proto, že by byla ohrožena tradice nejlepší civilizace (Francie jako dědička antických civilizací). Navzdory svému pesimismu a kritice francouzské politiky Maurras oceňoval Maginotovu linii. Podobně jako jiní jemu blízcí francouzští myslitelé i Maurras Anglii řadil mezi dědice latinské civilizační tradice. Krátce před uzavřením příměří změnil místo pobytu svého i své redakce – zpráva o nástupu vlády maršála Pétaina jej zastihla ve Villefranche-de-Rouergue a byla pro něj božským překvapením – „*la divine surprise*“.

Během Vichy měla *l'Action française* sídlo v Lyonu – a Maurrasova doktrína se stala oficiální doktrínou francouzského státu. Ve skutečnosti tomu tak ale nebylo a Maurras se držel stranou, v izolaci, a ve skutečné politice se prakticky nevyskytoval. Maršál Pétain byl pro něj nezpochybnitelným vůdcem, kterého nekritizoval a choval k němu přátelské city, a podobně i maršál vůči Maurrasovi. Brzy po uchopení moci jej označil jako „*le plus français des Français*“. Také Francouzi se pro Pétaina nadchli. Toto období ale netrvalo dlouho a začali se od něj odvracet; to byl trend, který se již nezměnil, byť se jej režim snažil zvrátit propagandistickými kampaněmi. Maurras by vlastně měl být spokojen – došlo přece

⁶⁰ U Maurrasa a *l'Action française* se školili např. členové *Integralismo Lusitano*, kteří během svého exilu pobývali buď v Paříži, nebo v Belgii. Jedním z těch, který s Maurrasem diskutoval ideologické a doktrínální otázky, byl budoucí vůdce *Nacional-Sindicalismo* Rolão Preto, tehdy ještě jako člen *Integralismo Lusitano*. Srov. Costa António PINTO, *Os Camisas Azuis, Ideologia, Elites e Movimentos Fascistas em Portugal*, Lisboa 1994, s. 38. Po 1. světové válce portugalské monarchistické hnutí *Integralismo Lusitano* navrhovalo *Action française* mezinárodní kongres spřízněných organizací tohoto typu z románských zemí. Maurras byl ovšem k jakémukoli typu internacionalismu nedůvěřivý a nabídku odmítl. TAMTÉŽ, s. 33.

⁶¹ J. McCEARNEY, *Charles Maurras*, s. 236.

k takové konstelaci sil, že anti-francouzské živly byly odstraněny. Režim sice postupně ztrácel domácí podporu a popularitu, ale to Maurras – soudě podle jeho článků a činnosti *l'Action française* – nechtěl vidět: oslavoval v nich Pétaina, napadal anglický rozhlas, odboj, gaullisty a všechny, kteří se postavili německým okupantům. Podobně odsuzoval kolaboranty s Německem, které stále nenáviděl.

Toto chování, jistá míra oportunistu, mělo snad smysl ještě do listopadu roku 1942 (existence svobodné zóny, jejíž součástí byla i Maurrasova Provence), ale po tomto datu se dá obhájit jen stěží; Francii už snad nikdo v této době nemůže považovat za suverénní a nezávislý stát. Na druhou stranu je pravda, že *l'Action française* nikdy nepřijala finanční podporu od vichystické vlády a odmítala uveřejňovat její propagandistické materiály.⁶² Jak ukazuje Nolte, Maurras se v mocha ohledech choval zcela v rozporu se svými staršími výroky.⁶³

Maurras byl zatčen krátce po osvobození Lyonu; 4. září 1944. Jeho vazba trvala 3 měsíce a během této doby nevěděl, z čeho všeho bude obviněn, takže se ani nemohl připravit na obhajobu. Soudní proces probíhal roku 1945 – bylo zřejmé, že Maurras je symbolickou obětí francouzské veřejnosti, která se tak snažila vyrovnat s vlastními pochybeními. Byl odsouzen k doživotí a pozbyl občanských práv. Vězení se stalo jedním z jeho nejplodnějších tvůrčích období. Po celou dobu udržoval kontakt s přáteli a psal články do pokračovatele a dědice deníku *l'Action française – Aspect de France*. V roce 1952 mu byla prezidentem Vincentem Auriolem udělena milost. Maurras se konečně ocitl na svobodě – ale přece jen byl jeho pohyb omezen: nesměl opustit departement Indre-et-Loire, takže do rodné Provence se již nevrátil.

Maurras, *L'Action française* a katolická církev

Maurrasův postoj vůči katolicismu a církvi tvoří důležitou součást jeho politické teorie. I když nevěřil tomu, co sám označoval za „*krásnou báseň*“ křesťanské teologie, byl katolicismu zcela oddán – především na základě svého intelektuálního přesvědčení. Maurrasovi byl katolicismus blízký již svou estetikou – principem hierarchie, mravní krásou; přitahovala jej její organizace, moc a jednota. Obdivoval se souladu jejího učení s přirozenými potřebami veřejnými i individuálními. Katolicismus pro něj představoval řád a harmonii, princip hierarchie, ztělesnění nejvyšších principů.⁶⁴ Církev sama vytváří skutečné „*svobodné myšlení*“, protože řád, který v ní vládne a jemuž se podřizuje, je racionální a vše v ní vyplývá z duchovní reflexe. Dalším přitažlivým aspektem katolicismu a katolické církve je její latinská tradice – ta je mu nejdražším ze statků civilizovaného člověka. Právě v katolicismu je latinská tradice – k níž se cítí přináležet – ztělesněna. Říkal-li

⁶² Na tom později založí svou obhajobu. Maurras ve svém procesu argumentoval cenzurou, které články *l'Action française* podléhaly.

⁶³ E. NOLTE, *Fašismus*, s. 130-132.

⁶⁴ Charles MAURRAS, *La Démocratie religieuse*, Paris 1921, s. 17-19.

„civilizace“ a „kultura“, neměl na mysli nic jiného než řecko-římskou tradici, a ta mu byla tímž jako civilizace a humanita.⁶⁵

Metafyzika se Maurrasovi protivila. Cítil hlubokou nedůvěru k mystickým a emocionálním prvkům v náboženství. Jen disciplína katolicismu podle jeho názoru může tyto nesociální prvky zbavit jejich škodlivosti a nebezpečí – podle Maurrasa je třeba, aby duše (cítící) byla povznesena duší (myslící) a aby se z „*Bůh je láska*“ nestalo „*Láska je Bůh*“.⁶⁶

Nekatolický věřící se neobracel k žádné vyšší světské autoritě, osobní svědomí Maurrasovi ztělesňovalo anarchii. Morální anarchie mu vyplývala již ze samotného individuálního čtení Písma. K tomu se přidával vliv nekatolických křesťanů, jakými byli Rousseau či Tolstoj, vliv liberalismu (svou podstatou mu je židovsko-protestantské povahy) nebo reformace. Všechny tyto faktory do původního křesťanství a tradičního společenského uspořádání vnesly chaos. Maurras dospěl k závěru, že „*nekatolické křesťanství je odporné*.“⁶⁷ Uznával a cenil si rovněž sociálního aspektu katolicismu. Církev je mu místem řádu a je třeba ji považovat a chápat za základ společnosti.⁶⁸ Vyučuje autoritě, hierarchii, řádu a míru.

Maurras měl zato, že existuje základní antagonismus mezi individualistickou demokracií a katolicismem. Jedinou trvalou politikou republiky mu je antiklerikalismus. Neměli by se ti, kteří se staví proti revoluci ve všech jejích formách, sjednotit proti společnému nepříteli? Francie bude ještě dlouho rozdělena podle náboženského přesvědčení, a tak musí být nalezen *modus vivendi*.

Maurras rovněž zatracoval galikanismus. Pro společnost i pro církve je výhodné, že církve má svůj střed, a ten má být v Římě. Duchovní společnost musí mít hlavu, která by v žádném případě neměla být národní. Pokud by autonomní klérus odmítl římského papeže, pak by přišel o výhodu římské tradice a její interpretaci Písma. Pak by se jediným zdrojem autority stala bible.

Mezi pozitivisty a katolíky existovalo mnoho společného – shodli se, pokud jde o konstituci společnosti; shodně odsuzovali nezávislou morálku; také trvali na „*nutnosti řídit se dogmatem*“. I když se lišili ve věci náboženství, podobně smýšleli, pokud jde o hodnotu katolicismu pro národ a lidstvo – mohli se tedy setkat v otázce užitečného a prospěšného a také v otázce, jaká politika by měla být vedena s ohledem na náboženství. Pro oba platil zásadní předpoklad, že by toto spojení mělo existovat. Jak mohou katolíci nalézt mír v národě, kde není náboženské jednoty, ledaže mají podporu těch, kteří s nimi souhlasí v politických a sociálních otázkách?

Maurras toužil po sjednocení katolíků a konzervativních nekatolíků v *l'Action française*, a tak se chtěl jistě vyhnout konfliktu s církví. Ještě než ke konfliktu došlo, často opakoval, že on sám se osobně nikdy nedotkl teologických záležitostí. Jak tvrdil, *l'Action française* vždy zachovávala úctyhodný postoj vůči

⁶⁵ Touzalin Charlotte MURET, *French royalist doctrines*, New York 1933, s. 264.

⁶⁶ Ch. MAURRAS, *La Démocratie religieuse*, s. 19.

⁶⁷ T. Ch. MURET, *French royalist doctrines*, s. 264.

⁶⁸ Ch. MAURRAS, *La Démocratie religieuse*, s. 23.

katolické hierarchii; nikdy s ní nepolemizovala a nikdy ji nezpochybovala. To je pravda, ale přesto existovaly důvody, které nás vedou k názoru, že by se takovému konfliktu nebylo možné vyhnout. Především sám Maurrasův základní a výchozí postoj vůči katolicismu nemohl být církví schválen, protože popíral pravdu zjevení. Přesto akceptoval spirituální autoritu církve, která se na zjevení zakládá – a má v úmyslu právě na této autoritě⁶⁹ nově ustavit společnost. Tento názor, jehož předpokladem je myšlenka, že absolutní pravda náboženství je nedůležitá, připadá v úvahu jen tam, kde vládne skepse vůči všemu duchovnímu, vůči mysticky zjevené nadpřirozené realitě.⁷⁰ Je pochopitelné, že upřímní katoličtí věřící museli být šokováni zjištěním, že takový muž patří mezi obhájce víry.

Katolická církev disponuje ohromnou mocí nad svými členy, protože ti věří, že jen ona může pro ně otevřít dveře k věčnému životu. Tento vyšší motiv k podřízení bude u nevěřícího chybět bez ohledu, nakolik je poután k církvi jako instituci; vždy tedy bude přítomna otázka, nakolik se podřídí nařízením, s nimiž nesouhlasí.

Action française byla politickou organizací, ale nepůsobila jen politicky, byla činná v propagandě i výuce a dosáhla značného vlivu mezi mládeží – především katolickou – v celé Francii. Součástí nárůstu jejího vlivu byla i jistá žárlivost mezi čistě katolickými učiteli. Je pravda, že ti, kteří vyučovali předměty blízké teologii nebo náboženství v *Institut d'Action française*,⁷¹ byli katolíky stejně jako mnozí členové vydavatelského personálu novin. Maurras tvrdil, že tito lidé nebyli církví nikdy podezírání z hereze, a tvrdil, že nikdy nepodléhali případnému negativnímu vlivu *l'Action française*. Přesto nelze popřít, že nepracovali primárně ve prospěch církve, ale na otázce restaurace. Poněvadž církev nebyla nikdy ochotna se identifikovat s jakýmkoli politickým systémem, stěží mohla dovolit členům *Action française* vystupovat se svými prohlášeními jejím jménem.

Důvody, které Lva XIII. (1878-1903)⁷² roku 1894 vedly k politice smíření s republikou, byly v roce 1926 stále přesvědčivé. Je pravda, že – jak zdůrazňovali royalisté – *ralliement* nevedl k žádoucímu účinku usmíření a spojenectví; antiklerikalismus ve Francii i nadále trval. Ve 30. letech ale – a to je zjevné – způsobil to nejhroší: znamenal rozpuštění náboženských řádů a vzdělání dal do rukou laikům.

⁶⁹ Nepochybně inspirován autoritami tradicionalismu de Maistrem a de Bonaldem.

⁷⁰ Zajímavou diskusi najdete v knize René GILLOIN, *Trois crises Tours*, Paris 1929.

⁷¹ Šlo o „*chaire du Syllabus*“, která byla vždy obsazena duchovním. Diskutovalo se tu především o pravém poměru státu, církve a politiky.

⁷² Pontifikát Lva XIII. je obdobím rostoucí otevřenosti církve, velkého zájmu církve o otázku vztahu církve a státu a o otázku sociální. Je to také tento papež, který dal impuls k novotomistické teologii. Během jeho pontifikátu se ale výrazně zosílily vztahy mezi církví a státem právě ve Francii. Republikánské vlády od konce 70. let zahájily tažení proti církvi, které svého vrcholu dosáhlo v letech 1900-1906: šlo o naprosté odkřesťanštění výchovy a vyučování a sekularizaci veřejného života – vývoj směřoval k odluce církve od státu a k vypovězení řeholních řádů z Francie. Lev XIII. ve Francii usiloval o smíření monarchisticky a protirepublikánsky smýšlejících katolíků s republikou.

Tato opatření ale nebyla tak fatální, jak se věřilo – francouzský katolicismus z Francie nezmizel.

Papežská politika Pia XI. byla zdatně mezinárodní a pacifistická, nový papež se velmi zajímal o tzv. světovou církev. V Americe a Austrálii nechal vysvětit první domorodé biskupy. Nelze s naprostou jednoznačností tvrdit, že si Pius XI. (1922-1939) přál obnovit papežství v jeho staré roli mezinárodního arbitra, ale je jisté, že vystupoval jako nepřítel nacionalismu. Proto cítil přirozeně větší sympatie k republice, a to především, byla-li reprezentována internacionalisticky smýšlejícími lidmi, jako byl Briand, než agresivně nacionalistickými royalisty.

Maurras byl nemilosrdným nepřítelem liberalismu ve všech jeho formách, což mu mezi liberálními katolíky přineslo spíš antipatie. Nesmiřitelnost jeho idejí a násilné projevy byly jaksi v rozporu s umírněností a diplomatickým duchem, kterým se obvykle církev vyznačovala. Ze všech těchto důvodů byl konflikt mezi Vatikánem a *l'Action française* téměř nevyhnutelný.

Studujeme-li konflikt sám, je obtížné vyhnout se podezření, že bylo zamýšleno naprosté zničení *l'Action française*.⁷³ Tuto otázku je obtížné posuzovat, ale i když takovou myšlenku připustíme, Maurras musí být osvobozen z čistě utilitárního motivu v obhajování katolicismu.

Příklad nespravedlnosti přerůstající až do animosity, jež je z obvinění proti němu zřejmá, lze najít v kriticizmu Monsigneura Andrieua, kardinála z Bordeaux.⁷⁴ Nespokojen s Maurrasovými názory v jeho prvotinách *Chemin de Paradis* a *Anthinea* Andrieu prohlásil, že Maurras volá po společnosti zbavené všech mravních zábran. Maurrasovo dílo ale dokazuje naprostý opak – jak by mělo být ostatně zřejmé již z výše uváděného přehledu jeho díla.

Je otázkou, zda by případné Maurrasovo podřízení se bylo ze strany Říma přijatelné. V každém případě to jak on sám, tak jeho kolegové, odmítal. Již léta před tímto konfliktem se Maurras vyjadřoval v tom smyslu, že „církev má právo intervenovat do věcí státu“⁷⁵ a dokonce dodával, že „pokud jsou králové jedinou podmínkou pozvednutí Francie, žádné manifestace, žádná kárání, žádná obětavost církve nepřipadají v úvahu.“⁷⁶ Ať už byl Maurras poután ke katolicismu jakkoli,

⁷³ „Mnohá z obvinění, jež byla proti Maurrasovi vznesena, byla neodůvodněná. Jeho nepřátelé například prohlašovali, že si přál smířit katolicismus a katolíky, jen aby posílil royalistickou stranu; že církve využíval, ale nesloužil jí. Komukoli, kdo tyto dokumenty studuje nestranně (což je něco, co jeho protivníci ne vždy dělali), je zřejmé, že jsou tato obvinění nespravedlivá. Maurrasův obdiv ke katolicismu je hluboký a upřímný. Církev v jeho očích není pouhým nástrojem k posílení řádu, který si tak přeje, ale základní součástí onoho řádu samého. Jeho dogma, rituál, hierarchie, mravní a intelektuální disciplína podobně jako autorita jsou mu drahé. Považuje je za nejvyšší zdroj latinské kultury, která je mu mnohem dražší než cokoli jiného. Můžeme se ptát, zda-li člověk dokáže skutečně milovat a chápat náboženství, ve které nevěří, a zdali odmítnutím nadpřirozené víry neztrácí moc a právo ji soudit a hájit.“ T. Ch. MURET, *French royalist doctrines*, s. 270.

⁷⁴ TAMTÉŽ, s. 271.

⁷⁵ Ch. MAURRAS, *La Démocratie religieuse*, s. 273.

⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 189.

prvním objektem jeho oddanosti byla vždy Francie: její zájmy mu byly na prvním místě – to je jedno ze základních dogmat jeho víry. Tato víra u něj převládá nad jakýmkoli humanitními ideály. Podle Maurrasa má papež ve své politice zájem o křesťanstvo jako takové, ale politické zájmy Francie mu unikají.

Maurras zdůrazňoval, že politická nezávislost občanů je doktrína hlásaná dokonce i v encyklice Lva XIII. Tato nezávislost musí – tvrdí Maurras – být iluzorní pokud by církev měla právo vyžadovat poslušnost v každé politické otázce, o níž se papež domnívá, že její součástí je dobro náboženství nebo spása duše. Neexistuje žádná politická otázka, která by neměla svůj odraz v zájmech náboženství. A tak rozšířit nepřímou moc církve by dalo římskému pontifikovi ohromnou moc, což odmítal. Maurras opakoval „*non possumus*“ z Haussonville.⁷⁷ *L'Action française* – tvrdil – svým odporem zachovává koncepci legitimní nezávislosti národní politiky před náboženskou hierarchií. Katolíci, pokud by následovali politické vedení z Říma, ztratí veškerý kredit a budou považováni za pouhé agenty Říma.

Jednání Říma vůči *l'Action française* bylo mnohem drastičtější než postoj Lva XIII. vůči royalistům v době *ralliementu*, a tak otázka míry poslušnosti, kterou smí papež požadovat od katolíků v politických otázkách, je mnohem patrnější; to byla ve skutečnosti podstata celé záležitosti. Tyto zákazy samotné byly od té doby posilovány zákazy kněžím, aby dávali rozhřešení těm věřícím, kteří se přiznají k četbě *l'Action française* a – v některých případech – odmítnutím křesťanských pohřbů jejich aktivních členů. *L'Action française* nebyla křesťanský list; její cíle byly čistě politické a nehlásala ani křesťanskou teologii ani dogma. Dokud tato tiskovina nebyla vytištěna, nemohlo být známo, zda bude, či nebude obsahovat heretický materiál – přesto byla tato čísla již předem odsouzena. V jednom ze svých projevů Pius XI. říká: „*Přesto dovolme každému, aby si zachoval zákonnou a skutečnou svobodu dávat přednost některým vládám, které neodporují božskému řádu*“, ale je těžké vidět, jak byla – za těchto podmínek – „*zákonná a skutečná svoboda*“ úsudku ponechána těm, kteří jej poslouchali. Jestliže katolík upřímně věřil, že je Maurrasova organizace jedinou nadějí politické spásy pro Francii (a jisté množství francouzských katolíků tomu věřilo), pak byl nutně nucen k volbě mezi dobrem pro svou zemi, jak jej cítil, a rozkazy papeže; a to bylo vážné dilema!

Pius XI. si tuto děsivou skutečnost uvědomoval – věděl, že jeho politika nejen oslabí *l'Action française*, ale také skutečnost, že rozdělí francouzské katolíky. Poněkud zvláštní a kuriózní situace! Církev nyní čelila (snad poprvé ve svých dějinách) nevěřícím, kteří ji podporovali a jejichž podporu také dlouho přijímala. Odsouzení proto neproběhlo najednou a nárazově, ale pomalu a postupně. Jak jsme již uvedli, na počátku tohoto procesu stálo odsouzení Maurrasa a *l'Action française* kardinálem Andrieu. Jacques Maritain tehdy navrhl zprostředkování mezi hnutím a katolickou církví a dokonce na celé téma vydal knihu *Une opinion sur Charles Maurras*. Právě na základě tohoto zprostředkování se mezi Vatikánem a *l'Action*

⁷⁷ E. NOLTE, *Fašismus*, s. 124.

française rozvinula polemika. Maurras vystoupil se svým „*Non possumus*“ (v březnu roku 1926) – a tím celá polemika skončila. Církev vyšla z konfrontace vítězně, zůstala i nadále jedinou konzervativní mocí, jež dokázala skoncovat s neo-konzervativními přáteli Maurrasova typu. Maurras tak ztratil zásadní spojení, které mohlo mít do budoucna velký význam. Tento rozchod však vyplýval ze samotné povahy jeho doktríny a myšlení.

Konec *l'Action française*

Hnutí *l'Action française* zaniklo s pádem vichystického režimu, ale záhy došlo k pokusům jej obnovit – již v červnu 1947. Tehdy Maurice Pujo a Georges Calzant začali vydávat týdeník *Aspects de France*. Nový impuls přišel s rokem 1954, kdy se od této skupiny vydělila jedna její část a založila list *Nation française* a o rok později podobným způsobem vznikla revue *Libertés françaises*. Pierre Boutang, vůdčí postava *Nation française*, usiloval o sblížení starého členstva *l'Action française*, o novou interpretaci dějin vichystického režimu, role maršála Pétaina i zahraničního odboje. Druhá revue záhy zanikla, a to v důsledku alžírského problému.

Po osvobození se ve Francii objevilo revizionistické hnutí usilující o jinou než oficiální interpretaci 2. světové války. Zrod něčeho takového proběhl velmi rychle – již v roce 1946 se objevila revizionistická literatura. Jejím hlavním cílem bylo očištění nacismu od všech zločinů proti lidskosti obecně a zejména od zločinu genocidy na židech. Jak? Autoři tohoto proudu se snažili přepsat dějiny Třetí říše tím, že odmítali všechny zločiny proti lidskosti, jež byly spáchány jejím národně socialistickým vedením. Tento podnik omlouvání nacistického Německa byl motivován touhou přehodnotit minulost, dobovými potřebami a potřebami, jež měly vyvstat v budoucnosti. Propaganda zaměřující se na Hitlerovu nevinu a její zločinní komplicové tvrdili, že ve skutečnosti žádná praxe a politika masového vyhlazení židů neexistovala, nebylo zavražděno 6 miliónů židů. Tvrdili, že cílem „*konečného řešení židovské otázky*“ nebylo vyhlazení, ale jen emigrace, že plynové komory jakožto prostředek fyzické likvidace neexistovaly atd. První vážný pokus tohoto typu v Evropě – první pokus, který se nacistické zločiny snažil omluvit – pocházel z pera Francouze Paula Rassiniera. Vydával knihy a pořádal konference ve Francii, Německu i jinde, jeho činnost vyplňovala období od roku 1948 až do roku jeho smrti 1966. To jej činí jakýmsi předskokanem revizionistické literatury, která čítala mnohem více autorů. Vedle toho se rozvíjely i jiné proudy krajní pravice – integristé a eugenici. Detailní popis těchto proudů ale přesahuje rámec této práce.

Význam krajní pravice během IV. republiky (1946-58) obecně vzrostl – její kroky začal vyznačovat v 50. letech poujadismus, a i když ne vždy bylo samozřejmé se hlásit k Maurrasovu odkazu, krajní pravice vliv získávala. IV. republika byla vystavena velkým tlakům – od osvobození (1944) až do alžírské nezávislosti (1962) Francie zažila 3 velmi nepříjemné procesy: 1. koloniální války, vojenské

a politické porážky francouzské armády, vynucenou dekolonizaci, evakuaci Indočíny a Alžírsko, zhroutil říše a Francouzské Unie, – 2. krach institucí zrodilých se v rámci *Libération* až do zhroutilí IV. republiky, – 3. ekonomickou krizi, hnutí středních vrstev a poujadismu. Tyto tři navzájem provázané procesy rozhodujícím způsobem určovaly život Francouzů během oněch let a ovlivnily léta následující. Události, které u jedněch vyvolaly traumata, u jiných naděje. Pro krajní pravici to bude v budoucnosti živná půda.

Přestože byla krajní pravice ve Francii reprezentována mnoha skupinami, stranami, hnutími a periodiky, nebyla schopná dosáhnout účinné jednoty. Tento problém bude téměř překonán na konci roku 1969 – tehdy vznikl předchůdce *Le Front national – l'Ordre nouveau*: „...založení ON je vyhlášeno 15. prosince 1969 na prefektuře v Hauts-Seine v Nanterre, a to pod označením „Centre de recherche et de documentation pour l'avènement d'un ordre nouveau dans les domaines social, économique et culturel.“⁷⁸ Algazy toto hnutí charakterizuje takto: „Nejvýznamnější, nejdynamičtější a nejnebezpečnější neofašistické hnutí, které Francie poznala po 2. světové válce, byl Ordre Nouveau. Podařilo se mu seskupit ohromné množství skupin a prvků nacionalisticko-revoluční krajní pravice a stát se tak silou nezanedbatelnou jak v metropoli, tak v provinciích. Víc než kterékoli jiné seskupení krajní pravice se Ordre Nouveau poučil z minulosti nacionalistické a revoluční krajní pravice a také ze svých zkušeností. Během let 1970-73 činnost Ordre Nouveau dokázala zastínit veškeré další skupiny krajní pravice. Když dospěla ke svému vrcholu, její partneři v Evropě, zejména v západním Německu, v Itáli a ve Velké Británii, získávali rovněž body.“⁷⁹

Pokud jde o maurrasovskou krajní pravici, v roce 1968 Bertrand Renouvin založil hnutí *Nouvelle Action française* – jakousi levicovou frakci původní předválečné Ligy. Toto hnutí však zásadní vliv nezískalo, stejně jako další v budoucnosti. Objevily se ale mnohem úspěšnější snahy navázat na Maurrase i jeho doktrínu – již v roce 1946 vznikl fašizující *Rivarol* a roku 1947 *Les Écrits de Paris*. Mnohem později (1992) se *Aspects de France* vrátil k původnímu názvu *l'Action française* – tentokrát (a to trvá i nadále) jej vede Pierre Pujo.

Seznam literatury:

- ALGAZY, Joseph, *L'Extrême-droite en France de 1965 à 1984*, Paris 1989.
ARON, Raymond, *Angažovaný pozorovatel*, Praha 2003.
BAINVILLE, Jacques, *Les Conséquences politiques de la paix*, Paris 1996.
BAINVILLE, Jacques, *Histoire de trois générations*, Paris 1934.
BAINVILLE, Jacques, *L'Allemagne*, Paris 1939.
BAINVILLE, Jacques, *Histoire de deux peuples*, Paris 1941.

⁷⁸ Joseph ALGAZY, *L'Extrême-droite en France de 1965 à 1984*, Paris 1989, s. 90.

⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 88.

- BAINVILLE, Jacques, *La Troisième République*, Paris 1935.
DAUDET, Léon, *Souvenirs politiques*, Praha 1974.
Le BON, Gustave, *Lois psychologiques de l'évolution des peuples*, Paris 1984.
MAIER, H., *Revoluce a cirkev*, CDK 1999.
MARTIN, Bernd – SCHULIN, Ernst (edd.), *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc 1997.
MAURRAS, Charles, *La Démocratie religieuse*, Paris 1921.
MAURRAS, Charles, *Enquête sur la Monarchie*, N. L. N., 1909.
McCEARNEY, James, *Charles Maurras et son temps*, Albin Michel 1977.
MURET, Touzalin Charlotte, *French royalist doctrines*, New York 1933.
NOLTE, Ernst, *Fašismus ve své epoše*, Praha 1999.
O'SULLIVAN, Noël, *Fašismus*, CDK 1995.
PINTO, Costa António, *Os Camisas Azuis, Ideologia, Elites e Movimentos Fascistas em Portugal*, Lisboa 1994,
PRÉVOTAT, Jacques, *Les catholiques et l'Action française, Histoire d'une condamnation*, Paris 2001.
RÉMOND, René, *Les Droites en France*, Paris 1982.
ROCHE, Valéry Antoine, *Les Idées traditionalistes en France de Rivarol a Charles Maurras*, University of Illinois at Urbana 1937.
SOUCY, Robert, *Fascism in France, The Case of Maurice Barrès*, University of California Press 1972.
STERNHELL, Zeev, *La droite révolutionnaire 1885-1914, Les origines françaises du fascisme*, Paris 1978.
STERNHELL, Zeev, *Ni Droite ni Gauche, L'Idéologie fasciste en France*, Paris 1999.
VANDROMME, Paul, *Maurras, l'Église et l'ordre*, Paris 1965.
VATRÉ, Éric, *Léon Daudet, ou le libre réactionnaire*, Paris 1987.

Kontakt a informace:

bertrand.lambert@noos.fr

Summary:

Charles Maurras – Personality and *l'Action française*

The author in his article introduces into life, political ideas and ideology of Charles Maurras as a person and as a head of *l'Action française*. He is considered to be one of those who helped to prepare ideological basis of the french fascism of 30's and 40's. The autor explains origins of his thinking showing his childhood and background in the french province of Provence where Maurras himself experienced the french tradicionalism, monarchical upbringing and where his studies of literature, philosophy, history and other subjects helped him to define the first of his attitudes. Later on, in Paris, his attitudes will get clearer and will get monarchical and integralist aspect. Maurras collaborates with Félibrige de Paris, with tradicionalist press, publishes his first books and specifies his definition of french culture and civilization which is connected with his criticism of the french revolutionary tradition. In the end of 19th century enters l'Action française which was originally republican movement. Maurras makes it monarchical. The movement participated in Dreyfus affair and as highly nationalistic called for revenge against Germany. The author explains the importance of connection which existed between *l'Action française*, Maurras and the catholic church – ideologically and politically – and the importance of break up that occurred in 1926 and which caused number of problems both for *l'Action française* as movement and ideological current and weakened its force on the french political scene. The author mentions also importance of other members of Action française as for example Léon Daudet, Jacques Bainville and others, activity of this movement during Vichy regime and attempts to restore this movement (or journal of Action française) after the Second world war.

translated by Aleš Vrbata